

Lib. Petri Burg. & domo Decan.

MARCI HIERONYMI

3BBc

VIDÆ

20

CREMONENSIS

K

ALBÆ EPISCOPI,

POETICORUM LIBRI TRES.

Accedunt,

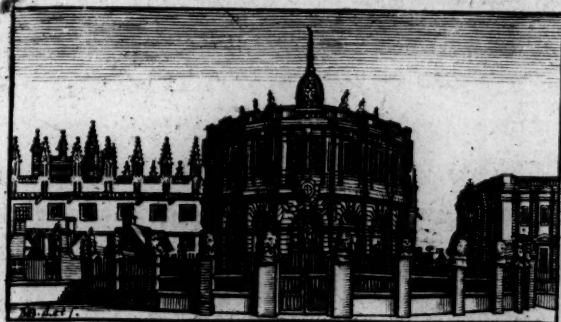
BOMBYCUM

LIBRI DUO

ET

SCACCHIA LUDUS,

Eodem Autore.

OXONIÆ,

E Theatro Sheldoniano, Impensis J. Crosley,
An. Dom. 1701.

20

36

JOHANNI TEMPLE

ARMIGERO,

SALUTEM.

M. Hieronymum Vidam Cremo-
nensem, Præsulem integerrimum
Poëtam limatissimum, Sheldoni-
ano cultu insignitum, Tibi, imprimis, in cli-
entelam tradi, sive quæ virtutis sive quæ
indolis habenda est ratio postulavit: Tibi
Præsulem, qui pietatis vi dignitatem ac pon-
dus ingenio astruere, Tibi Poëtam, qui in-
genii elegantia pietati illecebras submini-
strare, egregiis consiliis, instituisti. Tu no-
bis curarum in literis excolendis comes,
quali otio usus fueris, quàm maturè ab ipsis
vitiorum ingressibus munito, quàm præ-
clara summarum artium insignia referenti,
quàm non Imaginibus indigno, quàm propè
Affinium titulis pari, dicat propensum ani-
mi studium quo sedes Tui Musarumque Tu-
arum altrices vel absens complecteris: qui-
bus nemo alumnorum se dictis iniquum

præbet, si non & moribus adversetur; nemo unquam damno fuit, nisi qui fuerat dedecori; nemo in acie proditor, nisi qui in castris cessator. At quantum nobis vel ad existimationem vel etiam ad salutem à Tuâ operâ accessit, quâ sumus asecuti, ut de fœdâ istâ ac perditâ sanctissimæ disciplinæ peste nosmetipsos haud ita crebro discruciemus? Siquidem, suavissimi juvenes, Tibique quâ generis quâ amicitiae necessitudine conjunctissimi, à sinu Tuo paulisper huc apud nos secedere molestiæ non ducunt; ut si quam minus adhuc attigisse videantur pulcherrimi exempli venustatem, ipsam, præceptis nostris facem præferentibus, assuescant aliquando & intueri fortius & impensius æmulari.

Id verò nostra in Te voluntas facile sibi videtur impetratura, ut cum parum ii simus qui Tecum officiorum gratiâ, quâ nos indies exsuperas, ex æquo congregiamur, saltem ubi proprio Marte fuerit decertandum; tesserâ hâc, perexiguâ quidem & alienâ, sed immensi sed germani amoris Temet evocari patiaris. Tibi, ut veteri Latio Te arctius adjungeres, atque illic nunc Paterni nunc Patruî fœderis fidem hæreditariam redinte-

dintegrares suasit Domûs Tuæ gentilitium decus, Antiquis subvenire simul ingenio & anteire. Nec intereà, si quos fama recentior prædicaret, qui vel ab antiquis propiùs abessent, vel iisdem lucis aliquantum ac decoris affunderent, novis sodalibus pectus humanissimum non vacavit. Quos inter recognoscere gavisâ est civem suum (ipsius beneficio, æmula ferè vicinæ Mantuæ) Cremona. Degeneri animo aut pusillo nihil adæquè alluisset ac magni Hospitis consuetudini clam indulgisse: Tibi magis ex sententiâ cecidit, ut, Te potissimum auspice, conspectu ejus ac commercio perfruendi quamplurimis copia fieret. Cùm illiberale prorsus duceres, nomen Penatibus Tuis cognitum jam pridem spectatumque publicæ familiaritati invidere, malleque Vidam à Te propè unico coli, quàm alios, Vidâ præeunte, tanti Magistri simillimos evadere. Quinimò fore censebas, ut quemadmodum naucleri ætate provectiores pubem nauticam subinde edocent, quibus artibus divites ad oras per freta ardua nitatur, quæve moliminis solertiâ impune prætervehatur cautes, quibus ipsi olim, illiserunt: ita, Poëticorum
libris

*libris in exemplaria uberius diffusis, non
deesset, qui his fretus subsidis, acce-
dente insuper naturæ felicitate, vel alte-
ram Christiada magis auspiciò aggrede-
retur. Neque Te fallet augurium; contin-
gat modò, Nostratum desiderio, Exterorum
(heu nimium diu!) deliciis, Addisano,
quem nunc Italia gloriæ suæ imminentem,
& metuit & fovet, vel à præstantissimis Ita-
lorum ingeniis Divini argumenti lauream
reportare.*

*Valeas; ac Temet studiis Tuis, jam se
in imos juris scientiæ fontes provehentibus,
viriliter adferas: nequicquam, hoc preser-
tim rerum omnium æstu & certamine, Eccle-
siam, Regnum, Academiam, moribus exor-
naturus, ni legum præsidio fulcias ac tuteris.*

Basilus Kenne H

Oxon.

Id. Octob. 1701.

I·N

VIDÆ POETICA

PRÆFATIO.

Compertum satis non habemus quâ evenerit
sive invidiâ hominum sive ignaviâ, quòd post
instaurationem excultamque Typographiæ ele-
gantiam, tandiu, pulcherrimâ ex parte, delitesceret
Cremonensis noster: cui olim, ne fractum usque &
prostratum jaceret *Italum* nomen,

————— captus amore,
Ipse suos animos, sua munera lætus Apollo
Addidit, & multâ præstantem insigniit arte.

pag. 70.

Ut cætera, quæcunque exaravit, consultò prætermittenda duximus, ita de *Bombycibus* & *Scacchiâ Ludo*,
utpote sæpiùs typorum beneficio ornatis, atque hîc
non nisi assæclarum more abhibitis, clariora extant ju-
dicia quàm quibus ab otio nostro vel tantillum lu-
minis sit accessurum. Universam autem carminis
condendi rationem libris tribus aggressus eâ luce
perfudit, quæ tantopere ignes minores in *Parnassi*
speculâ collocatos obruere videtur, ut propè *Venusinæ*
Lucernæ æmula fulgeat: sit altera *Horatii*, erit al-
tera, nobis saltèm, *Virgilii Ars Poëtica*. Sanè, &
hoc ipso nomine furti insimulatur *Vida*, quasi ex *Ma-*
rone centones compegerit: perinde ac si quis Ora-

torem, Principis personam peregrè sustinentem, perduellionis agat reum. Nimirum, *Mantuanae* Majestatis non tam raptas profert exuvias, quàm credita fidei suæ insignia; dum quò legatione splendidiùs fungatur, vesti, per sese equidem magnificæ, regia insuper ornamenta, hìc, illic, apponit,

———— *Chlamydemque auro gerit intertextam.*

Impensè nobis arident improvissæ istæ, &, quasi ex occulto, furtim animo insidiantes deliciæ. Dum præceptis immoramur, exempla fubeunt: solum sterile intuemur, ac illicò ver blandum enascitur.

Ceu cum fortè olim placidi liquidissima ponti
Æquora vicinâ spectat de rupe viator,
Tantum illi subjecta oculis est mobilis unda;
Ille tamen sylvas interque virentia prata
Inspiciens miratur, aquæ quæ purior humor
Cuncta refert, captosque eludit imagine visus.

P. 51.

Nonnunquam aurum Virgilianum cum de novo fuderit, pulchriùs ferè recudit.

Quem non *Threicii* quondam fors aspera vatis
Molliat, amissam dum solo in littore secum
Eurydice, solans ægrum testudine amorem,
Te veniente die, te, decedentè, vocaret!
Quid puer *Euryalus*, cum pulchros volvitur artus,
Ah dolor! inque humeros lapsa cervice recumbens
Languescit moriens, ceu flos succisus aratro?
Ardet adire animus Lectori, & currere in ipsum
Volscentem, puerique manum supponere mento
Labenti, ac largum frustra prohibere cruorem,
Purpureo niveum signantem flumine pectus.

P. 44.

Quin

per-
Ma-
redi-
ndi-
ficæ,
m.
i ex
dum
ste-
i
51.
fu-
is
tus,
ens
um
em,
uin

Quin & Veneres *Aeneidos* è latebris excutit, quæ
forſan ab ipſo *Marone* indeprenſæ ſe in amabile in-
genii flumen immerſerunt.

Neve aliis, impar nimiùm, ne *Troilus* armis
Ah puer infælix ! magno concurrat *Achilli*,
Quàm quibus in *Lybico* conſpexit littore pictum
Illum *Anchiſiades* heros, dum victus anhelis
Fertur equis, curruque hæret reſupinus inani :
Nec pueri *veros* congreſſus dicere cures. p. 55.

Quòd ſi aliquando paginæ *Mæonia* vix aliud præter
litturas colligat, ſi *Homerum* dormitantem ſuique obli-
tum in arenam deducat ; & deinde *Virgilium* ſuum,
acrem, intentum, armis atque animis valentem qua-
ſi cum imbelli ac parum firmo committat ; hîc li-
bram æquiſſimi judicis tenere nequicquam conatum
dulcis ad ſeſe attrahit natalis humi vis : quippe,

Immemor ille nimis patriæ obliuſque ſuorum,
Si non Italiæ laudes æquaverit aſtris. p. 33.

Attamen, vel in hoc ipſo gloriæ certamine ſe re-
primit ac coercet ; alieni meriti laudator parcius quàm
malignior. Quare nec informes *Græciæ* foetus a-
pertis convitiis inceſſit ; id unum attigiffe ſatis ha-
bet, quòd diſfluente hâc & infelici luxurie careat fa-
cile patrii ſoli juſtior ubertas :

Itala nec paſſim fert monſtra tricorpora tellus.

p. 60.

At quàm ſubacti judicii Noſter, cùm à vitiis nos
abducens efficiat ſimul ne contraria malè librato im-
petu abripiamur ? Ecce nunc pueros præclare lau-
dis ſtimulis agitantem, nunc manu retrahentem &
feſtinæ

festinæ nimium maturitatis fata flebilibus modis urgentem. Hic, perfecto operi limando multam diem multamque lituram præcipit : illic, ne nimiam amputatione exarescat Laurus, falci censoriæ parcendum ac temperandum esse commonefacit. Quam *numerosorum* potens, seu ad expediendos celeres animi impetus evolet liber spiritus ; seu magnæ molis ignaviâ laborans subsidat, quasi ipsæ Musæ de vate suo certantes junctis eum amplexibus retinerent ? Qualis, & quàm egregiâ fide, pietatis ac pudoris, velut ex officio, custos ? Cujus laudis contingat aliquando *Apollini* hodierno, si ultra nobis probro esse nolit, studio æmulo percuri !

*Sic honor & nomen divinis vatibus atque
Carminibus redeat ! —————*

Si in his quæ de Vidâ temerè nobis exciderunt *Vidæ* ipsius *scrinia compilasse* arguamur ; haud pudet, modò ut ille *Virgili* : Si magna domûs ornamenta in porticum congeffisse ; quidni ? cùm majora interiùs superfint, ad quæ animus hospitis indicîis hisce fuit alliciendus, & ingrediendi desiderio incendendus : aliud quippe est labia ad fontes intendere, aliud haustui indulgere ; aliud uvam præcerpere, aliud vindemiam colligere ; aliud flosculos carptim sublegere, aliud effusas horti opes diripere ac prædari.

Quod superest Bibliopolæ votis est largiendum : qui, cum Musis patriis Latium commigrantibus semel ac iterum, Choragi vice, copias suppeditârît, sæpiùs, quod sperare fas sit, suppeditaturus, constituisse hîc sibi videtur normam *Pieriam*, ad quam tum edita *Analecta* exigantur, tum edenda effingantur denuò ac castigentur ; ut priora simul comprobet, atque excitet nova. Præclare verò famæ suæ prospectum existimabit,

istimabit, si modò id laudis ipsi ex animo tribuatur,
quod sibi *Vida*, non tam poetæ quam Episcopi ingenium
secutus, verecundiùs adscivit :

Ipse viam tantùm potui docuisse repertam
Aonas ad montes, longèque ostendere Musas,
Plaudentes celsæ choreas in vertice rupis ;
Quo me haud ire sinunt unquam fata invida, & usq;
Absterrentque arcentque procul ; nec summa jugi
unquam,

Fas prensare manu vestigia : fat mihi, si quem,
Siquem olim longè aspiciam, mea fida secutum
Indicia, exuperasse viam, summoque receptum
Vertice, & hærentes socios juga ad alta vocantem:
Sed nonnulla tamen nostri quoque gratia facti
Forfan erit ! ----- P. 69.

QUISQUIS ES

AUCTOR TE ADMONITUM VULT SE
NON LAUDIS ERGO OPUS ADEQ PE-
RICULOSUM CUPIDE AGGRESSEDUM, VE-
RUM ET HONESTIS PROPOSITIS PRÆ-
MIS A DUOB. SUMMIS PONTI. DEMAN-
DATUM SCITO LEON. X. PRIUS, MOX
CLEM. VII. AMBOB. EX ETRUSCOR.
MEDICUM CLARISS. FAMILIA; CUJUS
LIBERALITATI ATQUE INDUSTRIÆ
HÆC ÆTAS LITERAS AC BONAS ARTES,
QUÆ PLANE EXTINGUË ERANT, EXCI-
TATAS ATQUE REVIVISCENTES DE-
BET. ID VOLEBAM NESCIUS NE ESSES.

MARCI
HIERONYMI VIDÆ
CREMONENSIS
POETIC.

AD
FRANCISCUM,

FRANCISCI Regis *Franciæ* filium, Delphinum,
LIBER PRIMUS.

SIT fas vestra mihi vulgare arcana per orbem
Pierides, penitusque sacros recludere fontes,
Dum vatem egregiū teneris educere ab annis,
Heroum qui facta canat, laudesve Deorum,
Mente agito, vestrique in vertice sistere montis.
Ecquis erit juvenum, segni qui plebe relicta
Sub pedibus, pulchræ laudis succensus amore,
Ausit inaccessible mecum se credere rupi,
Lætæ ubi Pierides, cithara dum pulcher Apollo
Personat, indulgent choreis, & carmina dicunt?
Primus ades Franciscæ, sacras ne despice Musas,
Regia progenies cui regum debita sceptrâ
Gallorum, cū firma annis accesserit ætas.

A

Hæc

Hæc tibi parva ferunt jam nunc solatia dulces,
Dum procul à patria raptum, amplexuque tuorum,
Ah dolor, Hispanis fors impia detinet oris,
Henrico cum fratre : patris sic fata tulerunt
Magnanimi, dum Fortuna luctatur iniqua.
Parce tamen puer ô lacrymis : fata aspera forsan
Mitescent, aderitque dies lætissima tandem,
Post triste exilium, patriis cum redditus oris,
Lætitiâ ingentem populorum omneisq; per urbes
Accipies plausus, & lætas undique voces,
Votaque pro reditu persolvent debita matres :
Interea te Pierides comitentur ; in altos
Jam te Parnassi mecum aude attollere lucos.
Jamque adeo in primis ne te non carminis unum
Prætereat genus esse; licet celebranda reperti
Ad sacra sint tantum versus, laudesve Deorum
Dicendas, ne relligio sine honore jaceret.
Nam traxere etiam paulatim ad cætera Musas,
Versibus & variis cecinerunt omnia vates.
Sed nullum è numero carmen præstantius omni,
Quàm quo post divos heroum facta recensent,
Versibus unde etiam nomen fecere minores,
Munere concessum Phæbi venerabile donum
Phæmonoës, quæ prima dedit (si vera vetustas)
Ex adyto haud aliis numeris responsa per orbem.
Tu verò ipse humeros explorans consule primum,
Atque

Atque tuis prudens genus elige viribus aptum.
Nam licet hîc divos, ac Diis genitos heroas
In primis doceam canere, & res dicere gestas,
Hæc tamen interdum mea te præcepta juvabunt,
Seu scenam ingrediens populo spectacula præbes,
Sive eligis juvenum lacrymas, quibus igne medullas
Urit amor, seu pastorum de more querelas,
Et lites Siculi vatis modularis avena;
Sive aliud quodcunque canis, quo carmine cunque,
Nunquã hinc (ne dubita) prorsum inconsultus abibis.
Atque ideo quodcunque audes, quodcunque paratus
Aggrederis, tibi sit placitum, atque arriserit ultro
Antè animo, nec jussã canas, nisi fortè coacti
Magnorum imperio Regum, siquis tamen usqua est,
Primores inter nostros qui talia curet.
Omnia sponte sua, quæ nos elegimus ipsi,
Proveniunt, duro assequimur vix jussã labore.
Sed neq; cùm primùm tibi mentem inopina cupido,
Atq; repens calor attigerit, subitò aggrediendum est
Magnum opus: adde moram, tecumq; impensius antè
Consule, quicquid id est, parteisq; expende per omnes
Mente diu versans, donec nova cura senescat.
Antè etiam pelago quàm pandas vela patenti,
Incumbasque operi incipiens, tibi digna supellex
Verborum, rerumque paranda est, proque videnda
Instant multa, quorum vatum indiget usus.

Illis tempus erit mox cùm lætabere partis.
Sponte sua, dum fortè etiam nil tale putamus,
In mentem quædam veniunt, quæ forsitàn ultro,
Si semel exciderint, numquam revocata redibunt,
Atque eadem studio frustra expectabis inani.
Nec mihi non placeant, qui fundamenta laborum
Cùm jaciunt, veterum explorant opera inclyta vatum
Noctes atque dies, passimque accommoda cogunt
Auxilia, intentique aciem per cuncta volutant.
Quin etiam prius effigiem formare solutis,
Totiusque operis simulacrum fingere verbis
Proderit, atque omneis ex ordinenectere partes,
Et seriem rerum, & certos tibi ponere fines,
Per quos tuta regens vestigia tendere pergas.
Jamque hîc tempus erat dare vela vocantibus Euris,
Condendique operis primas præscribere leges:
At prius ætati teneræ quæ cura colendæ
Dicendum, quantus puero labor impendendus,
Nulli etenim insignem dabitur gestare coronam,
Pieridum choreas teneris nisi norit ab annis.
Postquam igitur primas fandi puer hauserit artes,
Jam tunc incipiat riguos accedere fonteis,
Et Phæbum, & dulces Mûsas affuescat amare.
Ille autem parvum qñi primis artibus antè
Imbuit, atque modos docuit, legesque loquendi,
Syncerus vocis cuperem, ac purissimus oris

Con-

Contigerit, fandi ne fors puer atque nefandi
Nescius imbiberit malè gratae semina linguae,
Quae post infecto ex animo radicitus ulla
Non valeas, meliora docens, evellere cura.
Idcirco mihi ne quisquam persuadeat oro,
Ut placeant qui dum cupiunt se numine laevo
Tollere humo & penitus jactant se ignota docere,
Conventu in medio, septique impube corona
Insolito penitus fandi de more magistri,
Obscuras gaudent in vulgum spargere voces,
Irrisi, fœdam illuviem, atque immania monstra.
Non minus à recta mentis ratione feruntur
Decepti, quàm qui, liquidi cùm pocula fontes
Sufficiant, malunt grave olentem haurire paludem.
Ne mihi, ne teneræ talis se admoverit auri,
Sed procul ò procul ista ferat, natosque Getarum
Imbuat, aut si qua est gens toto obtusior orbe.
Jamque igitur mea cura puer penetralia vatum
Ingrediatur, & Aonia se proluat unda.
Jamque sacrum teneris vatem veneretur ab annis,
Quem Musæ Minci herbosis aluere sub antris,
Atque olim similem poscat sibi numina versum,
Admirans artem, admirans præclara reperta.
Nec mora : jam favet Ascanio, tactusque dolore
Impubes legit æquales, quos impius hausit
Ante diem Mayors, & acerbo funere merfit.

Multa super Lauso, super & Pallante perempto
Multa rogat, lacrimas inter quoq; singula fundit
Carmina, crudeli cùm raptum morte parenti,
Ah miseræ, legit Euryalum, pulchrosque per artus
Purpureum, leto dum voluitur, ire cruorem.
Nec non interea Graios accedere vates
Audeat & linguam teneris assuescat utranque
Auribus exercens nunc hanc, nunc impiger illam.
Nulla mora est : nostro Æneæ jam conferet igneis,
Æaciden flagrantem animis, Ithacumque vagantem,
Atque ambos sæpe impellet concurrere vates.
Nunc geminas puer huc aures, huc dirige mentem.
Nam quia non paucos parte ex utraque poëtas
Nostrosque, Graiosque tibi se offerre videbis,
Quos hîc evites, quibus idem fidere tutus
Evaleas, dicam, ne quis te fallere possit.
Haud multus labor autores tibi prodere Graios,
Quos inter potitur sceptris insignis Homerus.
Hunc omnes alii observant, hinc pectore numen
Concipiunt vates, blandumque Heliconis amorem.
Felices quos illa ætas, quos protulit illi
Proxima. Divino quantò quisque ortus Homero
Vicinus magis, est tantò præstantior omnis.
Degenerant adèò magis ac magis usque minores
Obliti veterum præclara inventa parentum.
Jamque ferè Inachia restincta est gloria linguæ
Omnis,

Omnis, & Argolici jussi concedere avitis
Sunt pulsi Reges soliiis, civesque coacti
Diversa exilia, atque alienas quærere terras.
Huc illuc inopes errant, habet omnia victor
Barbarus, & versis nunc luget Græcia fatis.
Nostri autem ut sanctum divas Heliconæ colentes
Cœperunt primùm in Latium transferre, fluebant
Versu incomposito informes, artifque Pelasgæ
Indociles Musa fundebant carmina agresti,
Sylvicolas inter Faunos : tunc omne sonabat
Arbustum fremitu sylvæ frondosæ.
Nondum acies, nondum arma rudi pater Ennius ore
Tentarat, qui mox Graio de vertice primus
Est ausus viridem in Latio sperare coronam.
Tum rerum causas naturæ arcana latentis
Explorare ausi, cecinerunt carmine dulci
Omnia Pierio spargentes nectare vates.
Atque ita deinde rudes paulatim sumere versus
Cœperunt formam insignem, penitusque Latini
Agrestem exuerunt morem, liquidissima donec
Tempestat veluti cœli post nubila, & imbres
Extulit os sacrum soboles certissima Phœbi
Vergilius, qui mox veterum squalore situque
Detergo, in melius mira omnia rettulit arte,
Vocem animumque Deo similis. date lilia plenis
Pierides calathis, tantoque assurgite alumno.

Unus hic ingenio præstanti gentis Achivæ
Divinos vates longè superavit, & arte,
Aureus, immortale sonans; stupet ipsa, pavetque
Quamvis ingentem miretur Græcia Homerum.
Haud alio Latium tantùm se tempore jactat.
Tunc linguæ Ausoniæ potuit quæ maximâ virtus
Essè, fuit, coeloque ingens se gloria vexit
Italiæ: sperare nefas sit vatibus ultrâ.
Nulla mora, ex illo in pejus ruere omnia visa,
Degenerare animi, atque retro res lapsa referri.
Hic nanque ingenio confusus posthabet artem.
Ille furit strepitu, tenditque æquare tubarum
Voce sonos, versusque tonat sine more per omnes.
Dant alii cantus vacuos, & inania verba
In cassum, sola capti dulcedine vocis;
Pierides donec Romam, & Tyberina fluenta
Deferuere, Italis expulsæ protinus oris.
Tanti causâ mali Latio gens aspera aperto
Sæpius irrumpens: sunt jussi vertere morem
Ausonidæ victi, victoris vocibus usi.
Cessit amor Musarum, artes subiere repentè
Indignæ, atque opibus cuncti incubuere parandis.
Jam pridem tamen Ausonios invisere rursus
Cœperunt Medycum, revocatæ munere Musæ;
Thuscorum Medycum, quos tandem protulit ætas
Europæ in tantis solamen dulce ruinis.

Illi etiam Graiæ miserati incommoda gentis,
Ne Danaûm penitus caderet cum nomine virtus,
In Latium advectos juvenes, juvenumq; magistros,
Argolicas artels quibus esset cura tueri,
Securos Musas jussere, atque otia amare.
Illi etiam captas latè misère per urbes,
Qui doctas tabulas, veterum monumenta virorum,
Mercati pretio adveherent, quæ barbarus igni
Tradebat, Danaûm regnis, opibusque potitus.
Et tentamus adhuc sceptris imponere nostris
Externum, necdum civiles condimus enses.
Hæc ætas omnis, vatum hæc fortuna priorum.
Ergo ipsum ante alios animo venerare Maronem,
Atque unum sequere; utque potes, vestigia serva.
Qui si fortè tibi non omnia sufficit unus,
Adde illi natos eodem quoque tempore vates.
Parce dehinc puer, atque alios ne quære doceri;
Nec te discendi capiat tam dira cupido.
Tempus erit tibi mox cùm firma advenerit ætas,
Spectatum ut cunctos impune accedere detur.
Interea moniti vos hîc audite parentes.
Quærendus rector de millibus, equè legendus:
Sicubi Musarum studiis insignis, & arte,
Qui curas dulces, carique parentis amorem
Induat, atque velit blandum perferre laborem.
Illa suis niti nondum ausit viribus ætas,
Externæ

Externæ sed opis, alienæque indigâ curæ est.
Nam puerum, ni præsentis vis fida regentis
Adsit, & hunc dulcem studiorum infundat amorem,
Illecebræ sacris avertant mille camœnis,
Deceptum falsa melioris imagine curæ.
Sic quoque ubi cultis plantas defodit in hortis
Agricola, & teneras telluri credidit almæ,
Fraxineas, contos subitò erigit, & sua cuique
Robora, ut innixæ ventos, coelique ruinam
Contemnant, surgantque leves impune per auras.
Ille autem, pueri cui credita cura colendi
Artibus egregiis, in primis optet amari,
Atque odium chari super omnia vitet alumni.
Ne fortè & sacras simul oderit ille camœnas
Imprudens, & adhuc tantæ dulcedinis expers,
Deficiantque animi studiorum in limine primo.
Ponite crudeles iras, & flagra magistri
Fœda ministeria, atque minis absistite acerbis.
Ne mihi ne quæso puerum quis verbera cogat
Dura pati; neque enim lacrymas, aut dulcis alumni
Ferre queunt Musæ gemitus, ægræque recedunt,
Illiusque cadunt animi, nec jam amplius audet
Sponte sua quicquam egregium ingratumq; laborem
Invitus trahit ægrè, animoque ad verbera durat.
Vidi ego qui semper levia ob commissâ vocabat
Ad pœnam pueros, furiis insurgere, & ira
Terribilem

Terribilem, invisos veluti sæviret in hostes ;
Hinc semper gemitus, hinc verbera dira sonabant.
Atque equidem memini cùm formidatus iniquis
Urgeret poenis, solitoque immanior ille
Terreret turbam invalidam, miserabile visu,
Fortè puer prima signans nondum ora juvena,
Insignis facie ante alios, exegerat omnem
Cum sociis ludens lucem, oblitusque timoris
Posthabuit ludo jussos ediscere versus.
Ecce furens animis multa increpat ille, minisque
Insurgens sævo pavitantem territat ore,
Horrendum, & loris dextram crudelibus armat.
Quo subitò terrore puer miserabilis acri
Corripitur morbo ; parvo is post tempore vitam
Crescentem blanda cœli sub luce reliquit.
Illum populifer Padus, illum Serius imis
Seriadesque diu Nymphæ flevē sub undis.
Tempore jam ex illo, vatem cùm dura jubentem
Phœbigenam Alcides animo indignante peremit,
Vocali invifam feriens testudine frontem,
Debuerat sævos factum monuisse magistros.
Vos tamen ô jussi juvenes parete regentum
Imperiis, ultroque animos summittite vestros.
Siquem igitur clari formandi gloria vatis
Digna movet, verbis puerum compellet amicis,
Sæpe rogans, laudisque animum pertentet amore.

Quan-

Quandoquidem hunc imis postquam semel offibus
ignem

Implicuit, labor inde levis, sese excitat ardens
Sponte sua, durosque volens fert ille labores,
Et tacito vivens crescit sub pectore flamma.

Quid memorem? socium nam mos æqualibus annis
Jungere, cui paribus studiis contendat alumis,
Æmula cùm virtus stimulis agigaret honestis:
Præsertim si victori sua præmia rector
Pollicitus, celeremve canem pictamve pharetram.
Continuò videas studio gestire legendi
Ardentem, ac sera sub nocte urgere laborem,
Dum timet alterius captiti spectare coronam.
Ast ubi sponte sua studia hæc assuerit amare,
Jam non laudis amor, non illum gloria tantum
Sollicitat, sed mire operum dulcedine captus
Musarum nequit avelli complexibus arctis.
Nonne vides duri natos ubi sæpe parentes
Dulcibus amòrunt studiis, & discere avaras
Jusserunt arteis, mentem siquando libido
Nota subit, solitaque animum dulcedine movit,
Ut læti rursus irriguos accedere fontes
Ardescant studiis, & nota revisere Tempe?
Exultant animis cupidi, pugnantque parentum
Imperiis, nequit ardentes vis ulla morari.
Sic assuetus equus jam duris ora lupatis,

Fortè

Fortè procul notis si armenta aspexit in arvis,
Huc veterum ferri cupit haud oblitus amorum,
Atque hîc atque illic hæret, frænisque repugnat,
Quove magis stimulis instas, hoc acrius ille
Perfurit; it tandem multo vix verbere victus
Coeptum iter: ipsa tamen respectans crebra moratur
Pascua, & hinnitu latè loca complet acuto.
Ah quoties aliquis sacros reminiscitur æger
Fontes incassum, & lucos suspirat amatos
Dulcibus ereptus Musis puer, atria ut alta
Incoleret Regum rebus præfectus agendis?
Tybure quàm mallet gelido aut sub, Thuscule iniquâ
Pauperiemque pati, & ventos perferre nivales?
Contrà autem vanum multi effudere laborem,
Quos frustra excoluisse solum malè pinguis arenæ
Poenituit, ventisque viam tentasse negatis.
Quod ne cui serò contingat fortè docenti,
Continuò poterit certis præsciscere signis.
Namque puer nullis rectorum hortatibus ipse
Sponte sua exercetur, amatque, rogatque docentes
Primus, inardescitque ingenti laudis amore.
Provocat hinc socios pulchra ad certamina primus,
Exultatque animo victor, superatus amaris
Mordetur curis, latebrasque, & sola requirit
Infelix loca; ad æquales pudet ire, gravesque
Vultus ferre nequit chari rectoris inultus.

Nec

Nec lacrymis penitus caruerunt ora decoris.
Hic mihi se divis, fatisque volentibus affert,
Huic Musæ indulgent omnes, hunc poscit Apollo.
At nullam prorsus tibi spem frustra excitet ille,
Quem non ulla movet prædulcis gloria famæ,
Et præcepta negat duras dimittere in aures,
Immemor auditi, cui turpis inertia mentem
Dejicit atque hebetes torpent in corpore sensus.
Huic curam moneo ne quisquam impendat inanem.
Nec placet ante annos vates puer : omnia justo
Tempore proveniant: ah ne mihi olentia poma
Mitescant prius, autumnus bicoloribus uvis
Quàm redeat, spumetque cadis vindemia plenis.
Ante diem jam lapsa cadent, ramosque relinquent
Maternos, calcabit humi projecta viator.
Nec ludos puero abnuimus, subducere mentem
Interdum studiis liceat: defessus amœna
Rura petat, sæpe & mores observet agrestum,
Et venator agat de vertice Tyburtino
Veloces capreas, aut tendat retia cervis.
Non ille interea penitus patietur inanem
Ire diem, comitum coetu se subtrahet ultrò
Interdum, & sola secum meditabitur umbra
Agrestem Fauis laudem, Musasque sub alta
Consulet Albunea vitreas Anienis ad undas.
Nempe etiam alternis requiescere fœtibus arva
Permit-

Permittunt sponte agricolæ, & cessare novales;
Interea vires tellus inarata resumit,
Quique subit largis respondet frugibus annus.
Verum non eadem tamen omnibus esse memento
Ingenia. Inventus sæpe est cui carmina curæ,
Cui placeant Musæ, cui non sit læva voluntas:
Nititur ille tamen frustra, & contendit inani
Delusus studio, vetitisque accingitur ausis:
Numina læva obstant, precibusque vocatus Apollo.
Orabit melius causas fors ille, animoque
Naturam, & cæcos rerum scrutabitur ortus.
Sæpe tamen cultusque frequens, & cura docentum
Imperat ingeniis, naturaque flectitur arte.
Nec labor ille quidem rectoribus ultimus, acres
Incauto juveni stimulos avertere amoris,
Donec crescentem doceat maturior ætas
Ferre jugum, atque faces, sævique Cupidinis iras.
Sæpe etenim tectos immitis in ossibus ignes
Versat amor, mollesque est intus cura medullas,
Nec miserum patitur vatum meminisse, nec undæ
Castaliæ, tantum suspirat vulnere cæco.
Ante oculos simulacra volant noctesque diesque,
Nuntia virginei vultus, quem perditus ardet.
Nec potis est aliò fixam traducere mentem
Saucius: ignari frustra miscere parentes
Pæonios succos, medicasque Machaonis artes
Consultare:

Consulere : interea penitus calor ille reliquit
Pierius : torquent alii cor molle calores.
Cum verò jam pubescens mente altius hausit
Musarum dulcem sanctique Heliconis amorem,
Et sese Phœbo addixit, propriumque sacravit,
Haud tantum exploret vatum monimenta, sed idem
Consulat, atque alios autores discat, ut acri
Nulla sit ingenio quam non libaverit artem.
Proderit in primis linguam Ciceronis ad unguem
Fingere, & eloquii per campos ire patentes.
Ille decus Latii, magnæ lux altera Romæ
Ore effundit opes fandi certissimus autor :
Tantum omnes superans præclaræ munere linguæ,
Quantum iit ante alias Romana potentia gentes.
Profuit & varios mores hominumque, locorumque
Explorasse situs, multas terraque marique
Aut vidisse ipsum urbes, aut narrantibus illas
Ex aliis novisse, & pictum in pariete mundum.
Quid referam qui ut sæva queant æquare canendo
Prælia, non horrent certamina Martis adire,
Per mediasque acies vadunt, & bella laceffunt ?
At quia dura vetant longum nos fata morari
In cunctis, revocatque angusti terminus ævi,
Vos sat erit pueri tantum omneis isse per artes,
Quarum summa sequi saltem fastigia oportet.
Nec refert rate qui varias legit æquoris oras,

Mercis

Mercis ut in patriam referat se dives opimæ,
Si non cuncta oculis lustraverit oppida passim,
Et circumfusus longum terat otia terris:
Sat fuerit portus, extremaque littora tantum
Explorasse: secus toto vagus exulet ævo,
Et ferus natos dulces, patriamque reviset.
Nulla dies tamen interea tibi nulla abeat nox,
Quin aliquid vatum sacrorum è fontibus almis
Hauferis, ac dulcem labris admoveris amnem.
Sed tibi præsertim princeps tunc hæreat illa
Cura animo, noctem atque diem te te excitet una,
Omnem quam propter libuit perferre laborem.
Non hîc te quibus aut pedibus spatiisve monebo
Tendantur ducti versus: labor iste regentum
Postulat haud multum curæ, qui sæpe morando
Ipsa minutatim metiri carmina sectis
In parteis membris, & tempora certa docebunt.
Continuò edico jam tunc animosus alumnus
In numerum incipiat sub leges cogere verba:
Jam tunc summissa meditetur carmina voce,
Sermonum memor, antiquis quos vatibus haufit.
Tum votis sibi centum aures, tum lumina centum
Exoptat dubitis rerum, metuensque pericli.
Dividit huc, illuc animum, cunctamque pererrat
Naturam rerum, versatque per omnia mentem,
Quis rebus dexter modus, aut quæ mollia fandi

B

Tempora.

Tempora, vertuntur species in pectore mille.
Nec mora, nec requies, dubio sententia surgit
Multa animo, variatque, omnes convertitur anceps
In facies, nescitque etiam notissima, & hæret
Attonitus : nunc multa animum, nunc consulit aures,
Secum mente agitans siqua olim audita recurrant
Sponte sua; & memorem mentem excitat, atque re-
postas
Thesauris depromit opes, lætusque laboris
Ipse sui parto fruitur : multa ecce repente
Fors inopina aperit cunctanti, aliudque putanti.
Jamque hæc, jamque illa attentat, textitque retextitque,
Et variis indefessus conatibus instat.
Sæpe etenim occurrunt hand dictu mollia, ubi hæret
Cura diu, multoque exercita corda labore.
Nunc hos, nunc illos aditus vestigat, & omnia
Attentans, scopulo longum luctatur iniquo,
Dum se quæ ostendat facilis via : denique multa
Aut vi, aut coeli, & fortunæ munere victor
Exultat, domitoque animis it ad æthera monstro.
Ast ubi nulla viam nec vis, nec dextra aperit fors,
Nec prodest vires fessas renovare, nec aptum
Nunc hîc, nunc illic captare ad carmina tempus :
Invitus cura abfistit, tristisque relinquit
Coepta infecta, pedem referens : ceu forte viator
Si quis tendat iter campis, cui se amnis abundans

Ecce

Ecce viæ in medio objiciat, spumisque fragosos
Post imbrem volvens montis de vertice fluctus ;
Horrescit, ripaque moratus obambulat anceps :
Tum demum metuens retro redit æger, iterque
Aut aliâ tenet, aut cedant dum flumina, differt.
Sed neque inexpertus rerum jam texere longas
Audeat Iliadas : paulatim assuescat, & antè
Incipiat graciles pastorum inflare cicutas.
Jam poterit culicis numeris fera dicere fata :
Aut quanta ediderit certamine fulmineus mus
Funera in argutas & amantes humida turmas :
Ordinive dolos, & retia tenuis aranei.
Consiliis etiam hîc nostris vobisque docentes
Est monitis opus. Ingeniis nam parcere multa
Fas teneris, donec paulatim attollere sese
Incipiant animi, videantque in carmina labem
Per se ipsi, & tacito rubeant ultro ora pudore.
Nam maculas si fortè omnes per carmina monstret
Quæfitor ferus, abjiciant spem protinus omnem,
Atque alias animo potius vertantur ad arteis.
Nostrum igitur si fortè adeat puer indole limen
Egregia, ut consulta petat, parâre paratus,
Quique velit sese arbitrio supponere nostro,
Excipiam placidus, nec me juvenile pigebit
Ad coelum vultu simulato extollere carmen
Laudibus, & stimulos acres sub pectore figam.

Pōst tamen ut multa spe mentem arrexit ardens,
Si quis fortè inter, veluti de vulnere claudus,
Tardus eat versus, quem non videt inscius ipse,
Delususque sonis teneras fallacibus aures,
Haud medicas afferre manus, ægroque mederi
Addubitem, & semper meliora ostendere pergam.
Quod superest, etiam moneo, creberque monebo
Ne quisquam nisi curarum, liberque laborum
Inchoet egregium quicquam, verum procul urbis
Attonitæ fugiat strepitus, & amoena silentis
Accedat loca ruris, ubi Dryadesque puellæ,
Panæque, Faunique, & montivagi Sylvani.
Hic læti haud magnis opibus, non divite cultu
Vitam agitant vates, procul est sceleratus habendi
Hinc amor, insanæ spes longè atque impia vota,
Et nunquam diræ subeunt ea limina curæ:
Dulcis & alma quies, ac paucis nota voluptas.
At nimium trux ille, ferisque è cautibus ortus,
Qui sanctos genus innocuum, populumque Deorum,
Aut armis audet vates, aut lædere dictis.
Vidi ego, qui ad summos Musarum munere honores
Evecti, mox ingratos contemnere Musas,
Nec vates saltem alloquio dignarier ipsos.
Parcite mortales sacros vexare poëtas :
Ultiores sperate Deos, sub numine quorum
Semper vita fuit vatum defensa piorum.

Illi omnes sibi fortunas posuere volentes
Sub pedibus, regumque & opes, & sceptras superba
Ingenti vincunt animo, ac mortalia rident.
Non illis usquam scelerum mens conscia cæcos
Horrescit cœli crepitus, ignemve coruscum,
Cum pater omnipotens præruptas fulmine turres
Ingeminans quatit, ac montes de verberat altos.
Securi terrorum hilares ad sidera mentes
Arrexere, Deumque agitant sine crimine vitam.
Dona Deum Musæ : vulgus procul este prophanum.
Has magni natas Jovis olim dixit ab astris
Callidus in terras insigni fraude Prometheus,
Cum liquidos etiam mortalibus attulit ignes:
Quippe rudes hominum mentes, & pectora dura
Ipse sagax animo miseratus, ubi astra per aurea
Ire datum, ac superum lætis acumbere mensis,
Miratus sonitum circumvolventis Olympi
Ingentem, magnique argutos ætheris orbes,
Quos, sua quæque, cunctis vario discrimine, Musæ.
Continuè utilius ratus est mortalibus addi
Post ignem nil posse, animumque ad callida movit
Furta vigil. Dii mox cœlestia dona volentes
Concessere, doli licet audentissimus ipse
Autor Cauçaseo sævas det vertice pœnas.
Quo terrore nisi multò post tempore inertes
Non ausi dias homines accersere Musas ;

Sed ventura prius pandebant carmine soli
Coelicolæ, dubiisque dabant oracula rebus.
Ipse pater divûm Dodonæ carmina primus,
Et Libycis cecinit lucis, mox Phocidis antro
Insonuit Themis alma, suos quoque pulcher Apollo
Responsis monuit Delphos, nec defuit olim
Antiquis Faunus caneret qui fata Latinis.
Tum Solymûm prisci vates, tum sacra Sibyllæ
Nomina divinas cœli in penetralia mentes
Arripuerè, Deûmque animis hausere furentes.
Nec mora, quæ primûm Fauni, vatesque canebant
Carmina mortales passim didicere per urbes,
Post epulas laudes heroum, & facta canentes.
Quid mirandum homini cœlo divinitus æquè
Concessum? mortale genus tua numina sentit
Quisquis es ille, Deus certè, qui pectora vatûm
Incolis, afflataque rapis super æthera mentes.
Te sine nil nobis lætum, nec amabile quicquam.
Ipse etiam volucres vario tua numina cantu
Testantur, pecudesque feræ, mutæque natantes
Ad tua jussu citæ properant: tua munera saxa
Dura movent, sylvasque trahunt hinc inde sequentes.
Te quoque senserunt olim impia Tartara, & umbræ
Pallentes stupuerè: minas tibi janitor Orci
Oblitus, sævas posuere & Erynnides iras.
Tu Jovis ambrosiis das nos accumbere mensis:

Tu nos Diis æquas superis : tu blanda laborum
Sufficis, & duræ, præsens, solatia vitæ.

Salve hominum dulcis requies, divûmqne voluptas.

Ipse tuæ egregios audax nunc laudis honores

Ingredior vates idem, superûmqne sacerdos,

Sacraque dona fero teneris comitatus alumnis.

B 4

MARCI

MARCI
HIERONYMI VIDÆ
P O E T I C.

LIBER SECUNDUS.

PERGITE Pierides natæ Jovis: en mihi
totum

Nunc fas venturis Heliconâ recludere seclis.
Inspirate animum, templa ipse in vestra sacerdos.
Sacra ferens, juvenes florentes mollibus annis
Duco audens, durum per iter; vos mollia Divæ
Si qua latent, vobis tantum divortia nota,
Præsentés monstrate, novosque ostendite calles,
Quos teneam. Vos en omnis, vos Itala pubes,
Quæ juga sub nostris nunc tendit ad ardua signis,
Supplicibus poscit votis, facilesque precatur.
Nam mihi nunc reperire apta, atq; reperta docendum
Digerere, atque suo quæque ordine rite locare.
Durus uterque labor: sed quos Deus aspicit æquus,
Sæpe suis subitò invenient accommoda votis.
Alterâ nempe arti tantum est obnoxia cura,
Unde solent laudem in primis optare poetæ

Vesti-

Vestibulum ante ipsum, primoque in limine semper
Prudentes leviter rerum fastigia summa
Libant, & parcis attingunt omnia dictis,
Quæ canere statuere : simul coelestia Divum
Auxilia implorant, propriis nil viribus ausi.
Quos ores autem non magni denique refert,
Dum memor auspiciis cujusquam cuncta Deorum
Aggredi : Jovis neque enim nisi rite vocato
Numine fas quicquam ordiri mortalibus altum.
Nec sat opem implorare semel, Musasque ciere,
Sed quoties, veluti scopuli, durissima dictu
Objicient sese tibi, non superanda labore
Mortali, divos toties orare licebit.
Incipiens odium fugito, facilesque legentum
Nil tumidus demulce animos, nec grandia jam tum
Convenit, aut nimium cultum ostentantia fari.
Omnia sed nudis propè erit fas promere verbis.
Ne si magna fones, cum nondum ad prælia ventum,
Deficias medio irrisus certamine, cum res
Postulat ingentes animos, viresque valentes.
Principiis potius semper majora sequantur.
Protinus illectas succende cupidine mentes,
Et studium lectorum animis innecte legendi.
Jam verò cum rem propones, nomine nunquam
Prodere conveniet manifesto: semper opertis
Indiciis, longè & verborum ambage petita

Signi-

Significant, umbraque obducunt : inde tamen cœu
Sublustrari è nebula rerum tralucet imago
Clarius, & certis datur omnia cernere signis.
Hinc si dura mihi passus dicendus Ulysses,
Non illum vero memorabo nomine, sed qui
Et mores hominum multorum vidit, & urbes,
Naufragus everſæ poſt ſæva incendia Trojæ.
Addam alia anguſtis complectens omnia dictis.
Ergo age quæ vates ſervandi cura fatiget
Ordinis intentos operi cùm carmina aperto
Rem tempus narrare, loco ut diſpoſita decenti
Omnia ſint opere in toto, nec meta laborum
Uſquam diffideat ingreſſibus ultima primis
Principio invigilant non expectata legenti
Promere, ſuſpenſosque animos novitate tenere,
Atque per ambages ſeriem deducere rerum.
Nec, quacunque viam ſuadet res geſta, ſequuntur.
Plerumque à mediis, arrepto tempore ſari
Incipiunt, ubi facta vident jam carmine digna.
Inde minutatim geſtarum ad limina rerum
Tendentes prima repetunt ab origine factum.
Hoc faciunt, operam primo ne in limine lector
Hæreat ignarusque viæ, incertusque laborum.
Namq; ubi eum metum jam tum ſtatueret ſub ipſam,
Lætior ingreditur ſpe mentem arrectus inani,
Dum putat exigui finem propè adeſſe laboris.

Sed

Sed portus, quos ante oculos habet usque propinquos
Approperans, jam jamq; tenet similisque tenenti est:
Longa procul longo via dividit invia tractu.
Flectendi retro cursus, via plurima eunti
Restat adhuc, multumque illi maris æquor arandum.
Haud sapiens quisquam, annales ceu congerat, Ilii
Inchoët excidium veteri pastoris ab usque
Judicio memorans ex ordine singula quicquid
Ad Trojam Argolicis cessatum est Hectore duro.
Conveniet potius prope finem prælia tanta
Ordiri, atque graves iras de virgine rapta
Aversi Æacidæ præmittere : tum fera bella
Consurgunt, tum pleni amnes Danaûmque, Phry-
gumque
Xanthusque Simoisque, & inundant sanguine fossæ.
Haud tamen interea quæ præcessere silendum :
Aulide jurantes Danaos, vectasque per æquor
Mille rates, raptusque Helenes, & conjugis iras,
Quæque novem Troja est annos perpeffa priores.
Atque etiam in patriam siquis deducere adortus
Errantem Laërtiaden post Pergama capta,
Non illum Idæo solventem è littore classem
Cum sociis primum memoret, Ciconesque subactos.
Sed jam tunc Ogygiam dilatum, sistat ad alta
Virginis amissis sociis Atlantidos antra :
Exin post varios Pheacum in regna labores

Inferat

Inferat; hic positis demum ipse miserrima mensis,
Erroresque suos narret, casusque suorum.
Ante tamen si gesta canunt, ab origine causas
Expediunt quis dehinc status, & quæ tempora rerum.
Primus at ille labor versu tenuisse legentem
Suspensum, incertumque diu, qui denique rerum
Eventus maneant : quo tandem durus Achilles
Munere placatus regi, rursus induat arma
In Teucros : cujusve Dei Lærtius heros
Auxilio Polypheme tuis evadat ab antris :
Lectores cupidi expectant, durantque volentes,
Nec perferre negant superest quodcumque laborum,
Inde licet fessos somnus gravis avocet artus,
Aut epulis placanda fames, Cererisque libido.
Hoc studium, hanc operam serò dimittimus ægri.
Nonne vides ut sæpe aliquis nimis arte superbit
Improbis, & captis animis illudere gaudet,
Et nunc huc, deinde huc mentes diducit hiantes,
Suspenderitque diu miseros, torquetque legentes ?
Ille quidem si te magnum certamen Atridæ
Et Paridis multo promissum carmine nuper
Expectare avidum sævaque cupidine captum
Senferit, usque moras trahet ultro, & differet arma,
Dum celsa Priamo, patribusque è turre Lacæna
Nomine quemque suo reges offendit Achivos.
Ipsa procos etiam ut jussit certare sagittis

Pene-

Penelope, optatas promittens callida tædas
Victori, per quanta moræ dispendia mentes
Suspensas trahet, antè viri quàm proferet arcum
Theſauris clauſum antiquis, penitusque repositum ?
Haud tamen omnino incertum metam uſq; ſub ipſam
Exactorum operum lectorem in nube relinquunt.
Sed rerum eventus nonnullis ſæpe canendo
Indiciis porrò oſtendunt in luce maligna,
Subluſtriſque aliquid dant cernere noctis in umbra. 126
Hinc pater Æneam, multique instantia vates
Fata docent Latio bella, horrida bella manere,
Atque alium partum Trojanis rebus Achillem.
Spem tamen incendunt animo, firmantque labantem,
Spondentes meliora, & res in fine quietas.
Ipſe quoque agnovit per, ſe cùm in limine belli
Navibus egreſſus turmas invaſit agreſtes,
Atque (omen pugnæ) proſtravit marte Latinos,
Occiſo, ante alios qui ſeſe objecerat, hoſte.
Fata Menœtiades etiam prædixerat olim
Victori moriens majori inſtare ſub hoſte,
Quamvis haud fuerit res credita. tu quoque Turne
Prævidiſſe tuos poteras, heu perditæ, caſus
Longè ante exitium, cùm crebrò obſœcra volucris
Per clypeum, perque ora volans ſtridentibus alis
Omne turbavit mentem, admonuitque futuri.
Hinc tibi tempus erit magno cùm optaveris emptum
Intactum

Intactum Pallanta, & cùm spolia aurea baltei
Oderis, atque tibi haud stabit victoria parvo.
Nam juvat hæc ipsos inter præscisse legentes,
Quamvis sint & adhuc confusa, & nubila porrò.
Haud aliter longinqua petit qui fortè viator
Mœnia, si positas altis in collibus arces
Nunc etiam dubias oculis videt, incipit ultro
Lætior ire viam, placidumque urgere laborem,
Quàm cùm nusquam ullæ cernuntur quas adit arces,
Obscurum sed iter tendit convallibus imis.
Tuque adedò nisi mentè prius, nisi pectore toto
Crebra agites quodcunque canis, tecumque premendo
Totum opus ædifices, iterumq; iterumque retractes;
Laudatum alterius frustra mirabere carmen,
Nec te fors inopina regat, casusque labantem.
Omnia consiliis provisa, animoque volenti
Certus age, ac semper nutu rationis eant res.
Quandoquidem sæpe incerti huc, illucque vagamur,
Inque alia ex aliis inviti illabimur orsa,
Dum multa ac varians animis sententia surgit.
Sæpe vides primis ut quidam longius orsis
Digrediuntur, & obliti quasi cœpta priora
Longè aliis hærent nulla sermonibus arte,
Et longos peragrant tractus aliena canentes.
Ac velut in patriam peregrina si quis ab ora
Ire cupit post exilium, durosque labores,

Ille

Ille tamen recto non qua via tramite ducit,
Carpit iter, sed nunc vagus hæc, nuuc errat & illac,
Undique dum studio fontes invisit inani,
Fontesque fluviosque, & amœnos frigore lucos.
Nam quid opus gemmis armatos pingere currus,
Multa superque rotas, super axes multa morari
Tunc, cum bella manus poscunt, atque arma fremit
Mars ?

Nec siquam indecoremque animi, pugnasq; perosum
Egregios inter memoras heroas in armis
Castra sequi, cupidi expectant audire legentes
Qua facie, quibus ille humeris, qualive capillo
Incedat, captusne oculo, an pes claudicet alter,
Aut longo vertex ductu confurgat acutus,
Ordine cuncta, aliud quasi nil tibi restet agendum.
Aptior Aufonius Drances, cui frigida bello
Dextra quidem, sed consiliis non inutilis autor
Dives opum, pollens lingua, & popularibus auris.
Multa tamen Grajæ fert indulgentia linguæ,
Quæ nostros minus addeceant, graviora sequentes.
Quid tibi nonnullas arteis, studiumque minorum
Indignum referam ? sunt qui ut se plurima nosse
Ostentent, pateatque suarum opulencia rerum,
Quicquid opum congefferunt sine more, sine arte
Irrisi effundunt, & versibus omnia acervant :
Præcipue siquid summotum, siquid opertum,
Atque

Atque parum vulgi notum auribus, aut radiantis
De cœli arcana ratione, Deûmve remota
Natura, aut animæ obscuro impenetrabilis ortu.
Sæpe etiam accumulans antiqua exempla virorum
(Carminis ingratum genus,) hinc atque inde petita,
Quamvis sæpe illis tempusque locusque repugnet.
Ne pueri, ne talem animis inducite morem,
Nec vos decipiat laudis tam dira cupido.
Haud sum animi dubius magnos remorare poëtas
Interdum Solisque vias Lunæque labores,
Astrorumque ortus, qua vi tumida æquora surgant,
Unde tremor terris, quamvis illi orsa sequantur
Longè alia, aut duri cantantes prælia Martis,
Aut terræ mores varios, cultusque docentes.
At prius invenere locum, dum tempore capto
Talia subjiçunt parci, nec sponte videntur
Fari ea : rem credas hoc ipsam poscere, ita astum
Diffimulant, aditusque petunt super omnia molles.
Cur pater Anchises natum opportuna rogantem
Non doceat, rursusne animæ semel æthere cassæ
Ad cœlum redeant, blandique ad luminis auras ?
Igneus anne ollis vigor, & cœlestis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant ?
Quandoquidem ut varium sit opus (nanquam inde
voluptas
Grata venit) rebus non usque hærebis in iisdem.

Verùm

Verum ubi vis animis varius succurrere fessis,
Ingredierisque novas facies, rerumque figuras,
Paulatim capto primis delabere coeptis
Tempore, nec positis infit violentia rebus.
Omnia sponte sua veniant, lateatque vagandi
Dulcis amor, cunctamq; potens labor occulat artem.
Sic etenim *Æneæ*, venturi haud inscius ævi,
Res Italum in clypeo, Romanorumque triumphos
Fecerat ignipotens, pugnataque in ordine bella,
Stirpis ab *Ascanio* quondam genus omne futurum.
Tum si quis *Latio* cretus de sanguine vates
Prosequitur varias oras, moresque locorum,
Medosque *Æthiopa*sque, & dices arboris *Indos*;
Immemor ille nimis patriæ, oblitusve suorum,
Si non *Italiae* laudes æquaverit astris,
Cui neque *Medorum* sylvæ, neq; *Bactra* neque *Indi*
Totaque turiferis *Panchaia* certet arenis.
Quare etiam, egregii vates, ego carmina vestra
Haud equidem arguerim, qui pectora fessa legentum
Interdum, atque aures recreatis carmine dulci.
Non ego post *Celei* crates, post tribula dicta
Rastraq; plaustraque, & inflexo cum vomere aratra,
Addubitem flere extincti miserabile funus
Romani ducis : aut ruris laudare quietem
Post vites dictas *Bacchi*, & sylvestria dona.
Vide etiam, qui jam perfecto munere longam

Subjecere moram, extremo sub fine vagantes,
Exactorem operum, vacua dum carmina musa
In longum traherent, cujus dulcedine mira
Fessi animi cuperent iterumque iterumque redire.
Me nulla iccirco quiret vis sistere, quin post
Naturas & apum dictas, & liquida mella,
Tristis Aristæi questus, monitusque parentis
Prosequerer dulci sermone, & Protea vinctum.
Addam Threicii carmen miserabile vatis,
Qualis populea queritur Philomela sub umbra,
Ut Rhodope, ut Pangæa fleant, Rhæsi ut domus alta
Atque Getæ, atque Hebrus, & Actias Orithya,
Non aliam ob causam reges qui in prælia euntes
Dinumerant, populosque, moram traxere canentes
Aut Ligurum regi, ob casum Phaëthontis amati
Dum gemit, & mœstum musa solatur amorem,
In sylvis cano natas in corpore plumas :
Aut rursus Hippolytum superas venisse sub auras
Pæoniis revocatum herbis, & amore Dianæ.
Nec verò interea quæ cuique insignia, quæ arma
Prætereunt, pingunt clypeos, atque Hercule pulchro
Pulcher Aventinus fatus olim, insigne patrum
Centum angues, cinctamque gerit serpentibus Hy-
dram.
Sæpe etiam loca amœna canunt, & frigida Tempe.
Nunc variis pingunt cum floribus auricomum ver,
Nunc

Nunc virides liquidis inducunt fontibus umbras,
Crebraque fluviorum in ripis spatiantur opacis,
Aut Veneti Eridani, aut Ætoli Acheloi.
Addunt & Panas, Faunos, Dryadasque puellas,
Et centum æquoreas, Nereo genitore, sorores.
Sæpe tamen memorandum inter ludicra memento
Permiscere aliquid, breviter mortalia corda
Quod moveat, tangens humanæ commoda vitæ,
Quodque olim jubeant natos meminisse parentes.
At non exiguis etiam te insistere rebus
Abnuerim, si magna voles componere parvis,
Aut apibus Tyrios, aut Troja ex urbe profectos
Formicis, Libycum properant dum linquere littus.
Sed, non Ausonii rectè foedissima musca
Militis æquarit numerum, cùm plurima multatram
Pervolitat, neque enim in Latio magno ore sonantem
Arma, ducesque decet tam viles decidere in res.
Nec dictis erit ullus honos si cùm actus ab urbe
Daunius hostili Teucris urgentibus heros
Vix pugna absistit, similis dicetur afello,
Quem pueri læto pascentem pingua in agro
Ordea stipitibus duris detrudere tendunt
Instantes, quatiuntque fudes per terga, per armos:
Ille autem campo vix cedere, & inter eundum
Sæpe hic, atque illic avidis insistere malis.
Omnia conveniunt, rerumque simillima imago est:

Subjecere moram, extremo sub fine vagantes,
 Exactorem operum, vacua dum carmina musa
 In longum traherent, cujus dulcedine mira
 Fessi animi cuperent iterumque iterumque redire.
 Me nulla iccirco quiret vis sistere, quin post
 Naturas & apum dictas, & liquida mella,
 Tristis Aristæi questus, monitusque parentis
 Prosequeretur dulci sermone, & Protea vinctum.
 Addam Threicii carmen miserabile vatis,
 Qualis populea queritur Philomela sub umbra,
 Ut Rhodope, ut Pangæa fleant, Rhæsi ut domus alta
 Atque Getæ, atque Hebrus, & Actias Orithyja.
 Non aliam ob causam reges qui in prælia euntes
 Dinumerant, populosque, moram traxere canentes
 Aut Ligurum regi, ob casum Phaëthontis amati
 Dum gemit, & moestum musa solatur amorem,
 In sylvis cano natas in corpore plumas :
 Aut rursus Hippolytum superas venisse sub auras
 Pæoniis revocatum herbis, & amore Dianæ.
 Nec verò interea quæ cuique insignia, quæ arma
 Prætereunt, pingunt clypeos, atque Hercule pulchro
 Pulcher Aventinus satus olim, insigne paternum
 Centum angues, cinctamque gerit serpentibus Hy-
 dram.
 Sæpe etiam loca amœna canunt, & frigida Tempe.
 Nunc variis pingunt cum floribus auricomum ver,
Nunc

Nunc virides liquidis inducunt fontibus umbras,
Crebraque fluviorum in ripis spatiantur opacis,
Aut Veneti Eridani, aut Ætoli Acheloi.
Addunt & Panas, Faunos, Dryadasque puellas,
Et centum æquoreas, Nereo genitore, sorores.
Sæpe tamen memorandum inter ludicra memento
Permiscere aliquid, breviter mortalia corda
Quod moveat, tangens humanæ commoda vitæ,
Quodque olim jubeant natos meminisse parentes.
At non exiguis etiam te insistere rebus
Abnuerim, si magna voles componere parvis,
Aut apibus Tyrios, aut Troja ex urbe profectos
Formicis, Libycum properant dum linquere littus.
Sed, non Aufonii rectè foedissima musca
Militis æquarit numerum, cùm plurima mulctram
Pervolitat, neque enim in Latio magno ore sonantem
Arma, ducesque decet tam viles decidere in res.
Nec dictis erit ullus honos si cùm actus ab urbe
Daunius hostili Teucris urgentibus heros
Vix pugna absistit, similis dicetur asello,
Quem pueri læto pascentem pinguis in agro
Ordea stipitibus duris detrudere tendunt
Instantes, quatiuntque fudes per terga, per armos:
Ille autem campo vix cedere, & inter eundem
Sæpe hic, atque illic avidis insistere malis.
Omnia conveniunt, rerumque simillima imago est:

Credo equidem, sed turpe pecus: nec Turnus a sellum,
Turnus avis atavisque potens, dignabitur heros.
Aptius hanc speciem referat leo, quem neque terga
Ira dare, aut virtus patitur, neque sufficit unus
Tendere tot contra, telisque obstare sequentum.
Hoc quoque non studiis nobis levioribus instat
Curandum, ut, quando non semper vera profamur
Fingentes, saltem sint illa simillima veris.
Vidi aliquos, qui cū Glaucō medio æquore belli
Tydides ferus occurrit, vix credere possunt
Tot traxisse moras longis sermonibus usos
Inter sese ambos, dum fervent omnia cæde.
Alter enim diri narrat fera fata Lycurgi,
Crimine damnati falso alter Bellerophontis
Facta refert, magna domitam virtute Chimæram,
Et victos pariter Solymos, & Amazonas armis.
Nam quæ multa canunt ficta, & non credita vates,
Dulcia, quo vacuas teneant mendacia mentes,
Illis nulla fides, quam nec sibi denique aperti
Exposcunt, nec dissimulant, licet omnia obumbrent
Relligione Deūm, quæ non credenda profantur.
Idcirco solis perhibent armenta loquuta
Mortua, & in veribus Vulcano tosta columnis,
Ut minus acris equos itidem miremur Achillis,
Verbaque veliferas rostris fudisse carinas :
Omnia quæ porta veniunt insomnia eburna.

Disce

Disce etiam, pulchri tibi si cura ordinis ulla est,
Res tantum semel effari : repetita bis aures
Ferre negant, subeunt fessas fastidia mentes.
Quamquam etiam hîc nostris cernes differe Pelasgos,
Nam tibi non referent semel illic somnia Atridæ.
Nec sat erit si rettulerint quid fortis Achilles
Mente dolens Danaûm sese subduxerit armis,
Ipse iterum Æacides nisi solo in littore ponti
Flens eadem æquoreæ narraverit omnia matri.
Quin etiam reges cùm dant mandata ferenda
Cuncta canunt prius ipsi, eadem mox, carmine eodem,
Missi oratores repetunt, nihil ordine verso :
Non sic Aufonius Venulus legatus ab Arpis
Cum redit, Ætoli referens responsa tyranni.
Altum aliis assurgat opus : tu nocte, dieque
Exiguum meditator, ubi sint omnia culta,
Et visenda novis iterumque iterumque figuris.
Quod si longarum cordi magis ampla viarum
Sunt spatia, angustis cum res tibi finibus arcta,
In longum trahito arte: viæ tibi mille trahendi,
Mille modi: nam ficta potes multa addere veris,
Et petere hinc illinc variarum semina rerum.
Nonne vides, ut nostra Deos in prælia ducant,
Hos Teucris, alios Danais socia arma ferentes,
Certantesque inter se odiis, donec pater ipse,
Concilium vocet, atque ingentes molliat iras ?

Cum

Cùm secura tamen penitus natura Deorum
Degat, & aspectu nostro summotà quiescat.
Addunt infernasque domos, regna invia vivis,
Tartareosque lacus, Ditemque, & Erinnydas atras.
Tum volucrum captant cantus, atque omina pennæ:
Sæpe etiam hospitibus convivìa læta receptis,
Regalesque canunt epulas, ubi multa repostis
Narrantur dapibus vario sermone vicissim,
Nunc ludos celebrant magnorum ad busta virorum,
Annua nunc patriis peragunt diis sacra, periclo
Servati quondam, laudesque ad fidera tollunt
Aut Phœbi, monstro ingenti Pythone perempto,
Aut magni Alcidæ, Cacus ut vidēre jacentem.
Rege sub Eurysteo tulerit quos ille labores
Alterni repetunt cantu: super omnia Caci
Speluncam adjiciunt, spirantemque ignibus ipsum.
An memorem, quandoque omnes intendere nervos
Cùm libuit, verbisque ipsam rem æquare canendo:
Seu dicenda feri tempestas horrida ponti,
Ventorum & rabies, fractæque ad saxa carinæ
Aut Siculo angusto, aut impacato Euxino?
Sive coorta repentè lues cùm multa ferarum
Corpora multa hominum leto data: sive Sicana
Dicendum quantis terra tonet Ætna ruinis,
Prorumpens atram coeli usque ad fidera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente favilla.

Vidisti

Vidisti, cùm bella canunt horrentia, & arma,
Arma fremunt, miscentq; equitum peditumq; ruinas,
Ante oculos Martis sese offert tristis imago,
Non tantum ut dici videantur, sed fieri res,
Unde ipsis nomen Graii fecere poëtis :
Armorum fragor audiri, gemitusque cadentum,
Cædentumque ictus, & inania vota precantum.
Quis quoque, cùm captas evolvunt hostibus urbes,
Temperet à lacrymis ? tectorum ad culmina sævas
Ire faces, passimque domos involvere flammæ
Cernere erit, trepidosque senes, puerosque parentes
Amplexos, flentesque ipsas ad sidera matres,
Tollentes clamorem, hostes interque suosque:
Abstractasque nurus adytis, arisque Deorum,
Et crinem laniare, & pectora tundere palmis :
Hos fugere, aut illos ingentum abducere prædam,
Perque domos perque alta ruunt delubra Deorum,
Atque huc atque illuc toto discurritur urbe.
Quid cum animis facer est furor additus, atque potens
vis ?

Nam variant species animorum, & pectora nostra,
Nunc hos, nunc illos, multo discrimine, motus
Concipiunt, seu quod cœli mutatur in horas
Tempestas, hominumq; simul quoq; pectora mutant:
Seu quia non iisdem respondent sæpe labore
Sensus effecti, atque animus cum corpore languet :

Seu quia curarum interdum, vacuique doloris,
Interdum tristes cæco intus tundimur æstu.
Dii potius nostris ardorem hunc mentibus addunt,
Dii potius : felixque ideo qui tempora quivit,
Adventumque Dei, & sacrum expectare calorem,
Paulisperque operi posito subducere mentem,
Mutati donic redeat clementia coeli.
Sponte sua veniet justum (ne accersite) tempus.
Interdum & sylvis frondes, & fontibus humor
Defunt, nec victis semper cava flumina ripis
Plena fluunt, nec semper agros ver pingit apricos.
Sors eadem incertis contingit sæpe poëtis.
Interdum exhaustæ languent ad carmina vires,
Absumptusq; vigor, studiorumq; immemor est mens,
Torpescunt sensus, circum præcordia sanguis
Stat gelidus: credas penitus migrasse Camoenas,
Notaq; nunquã ipsum rediturum in pectora Phœbum:
Nil adeò Musæ, nil subvenit autôr Apollo.
Ah quoties aliquis frustra consueta retentat
Munera, nec cernit cælum se tendere contra,
Adversosque Deos, atque implacabile numen ?
Quidam autem inventus, qui sæpe reduceret auras
Optatas veterum cantando carmina vatum,
Paulatimque animo blandum invitaret amorem,
Donec collectæ vires, animique resecti,
Et rediit vigor ille, velut post nubila, & imbres

Sol micat æthereus : unde hæc tam clara repente
Tempestat ? Deus ecce Deus jam corda fatigat,
Altius insinuat venis, penitusque per artus
Deditur, atque faces sævas sub pectore versat.
Nec se jam capit acer agens calor, igneque intus
Vis sævit, totoque agitat se corpore numen.
Ille autem exultans jactat jam non sua verba,
Oblitusque hominem mirum sonat: haud potis ignem
Excutare, invitum miratur se ire, rapique
Præcipitem te Phœbe vocans, te Phœbe prementem
Vociferans, plenusque Deo, stimulisque subactus
Haud placidis: non ille dapum, non ille quietis,
Aut somni memor, hanc potis est deponere curam.
Sæpe etiam in somnis memores Phœbeia versant
Munera, & inventi quidem qui sæpe sopore
In medio Musis cecinere, & Apolline digna.
Tantis amor famæ, præsentis tanta Dei vis.
Ne tamen ah nimium puer ô ne fide calori.
Non te fortuna semper permittimus uti,
Præsentique aura, sævum dum pectore numen
Insidet : at potius ratioque, & cura resistat.
Fræno siste furem animum, & sub signa vocato,
Et premere, & laxas scito dare cautus habenas.
Atque ideo semper tunc expectare jubemus
Dum fuerint placati animi, compressus & omnis
Impetus : hîc recolens sedato corde revise

Omnia,

Omnia, quæ cæcus menti subjecerit ardor.
 Præterea haud lateat te, nil conarier artem,
 Naturam nisi ut affimulet, propiusque sequatur.
 Hanc unam vates sibi proposuere magistram:
 Quicquid agunt, hujus semper vestigia servant.
 Hinc varios moresq; hominum, moresque animarum
 Aut studia imparibus divisa ætatibus apta
 Effingunt facie verborum, & imagine reddunt,
 Quæ tardosque senes deceant, juvenesque virentes,
 Fœmineumque genus, quantum quoque rura colenti,
 Aut famulo distet Regum alto è sanguine cretus.
 Nam mihi non placeat, teneros si sit gravis annos
 Telemachus supra, senior si Nestor inani
 Gaudeat & ludo, & canibus, pictisve pharetris.
 Et quoniam in nostro multi persæpe loquuntur
 Carmine, verba illis pro conditione virorum,
 Aut rerum damus, & proprii tribuuntur honores,
 Cuique suus, seu mas, fœmina, sive Deus sit.
 Semper enim summus divûm pater, atque hominum
 Rex

Ipse in concilio fatur, si fortè coorta
 Seditio, paucis : at non Venus aurea contra
 Pauca refert, Teucrûm indignos miserata labores.
 Ingreditur furiis, atque alta silentia rumpit,
 Acta furore gravi, Juno, ac foeta usque querelis.
 Cumque etiam juveni gliscat violentia major,

Ardens

Ardens cui virtus, animusque in pectore præfens,
Nulla mora in Turno nec dicta animosa retractat.
Stat conferre manum, & certamine provocat hostem,
Desertorem Asiæ : verùm quantum ille feroci
Virtute exuperat, tantò est impensius æquum
Et pietate gravem, & sedato corde Latinum
Consulere, atq; omnes metuentum expendere casus.
Multùm etiam intererit, Didone irata loquatur,
An pacato animo: Libycas si linquere terras
Trojanus paret, & desertum fallere amorem :
Sæviet, ac tota passim bacchabitur urbe,
Mentis inops, immanis, atrox verba aspera rumpet,
Confusasque dabit voces, incertaque, & anceps
Quæ quibus ante ferat ; quantum ah distabit ab illa
Didone, excepit Teucros quæ nuper égentes,
Solvere corde metum, atque jubens secludere curas,
Invitantque suis vellent confidere regnis ?
Nec te oratores pigeat, artisque magistros
Consuluisse, Sinon Phrygios quo fallere possit
Arte dolis quocumque animos impellere doctus,
Quove tenere queat Graios fandi autor Ulißes
Stante domum Trója tandem discedere certos.
Quid tibi nunc dulcem præ cunctis Nestora dicam,
Qui toties inter primores Argivorum
Ingentes potuit verbis componere lites,
Et mulcere animos, & mollia fingere corda ?
Artibus

Artibus his certè Cytherea instructa, dolisque,
Arma rogat nato genitrix, & adultera læsum
Vulcanum alloquitur, dictisque aspirat amorem.
Nam causas petit ex alto indeprensa, virique
Circuit occulta verborum indagine mentem.
Discitur hinc etenim, sensus mentesque legentum
Flectere, diversosque animis motus dare, ut illis
Imperet arte potens, dictu mirabile, vates.
Nam semper seu læta canat, seu tristitia mœrens,
Affectas implet tacita dulcedine mentes.
Quem non Threicii quondam fors aspera vatis
Molliat, amissam dum solo in littore secum
Eurydice, solans ægrum testudine amorem,
Te veniente die, te decedente vocaret ?
Quid ? puer Euryalus cùm pulchros voluitur artus,
Ah dolor, inque humeros lapsa cervice recumbens
Languescit moriens, ceu flos succifus aratro :
Ardet adire animus lectori, & currere in ipsum
Volscentem, puerique manum supponere mento
Labenti, ac largum frustra prohibere cruorem,
Purpureo niveum signantem flumine pectus.
Postremò tibi siqua instant dicenda, ruborem
Quæ tenerum incuterent Musis adaperata, chorisque
Virgineis, molli vel præterlabere tactu,
Diffimulans, vel verte aliò, & rem suffice fictam.
Si pater omnipotens tonitru cœlum omne ciebit,
Speluncam

Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
Deveniant : pudor ulterius nihil addere curet.
Nam fat erit, tellus quod prima, & conscius æther
Concubii dent signum, ululentq; in vertice Nymphæ.
Neve aliis, impar nimium, ne Troilus armis,
Ah puer infelix, facito concurrat Achilli,
Quam quibus in Libyco conspexit littore pictum
Illum Anchisiades heros, dum victus anhelis
Fertur equis, curruque hæret resupinus inani :
Nec pueri veros congressus dicere cures.
Quid deceat, quid non, tibi nostri ostendere possunt.
Inventa ex aliis discite, & te plurima Achivos
Consulere hortamur veteres, Argivaque regna
Explorare oculis, & opimam avertere gazam
In Latium, atq; domum, lætum, spolia ampla referre.
Haud minor est adeò virtus, si te audit Apollo,
Inventa Argivum in patriam convertere vocem,
Quam si tute aliquid intactum inveneris antè.
Aspice ut insignis peregrino incedat in arvo
Fatidicæ Mantûs, & Minci filius amnis,
Fulgeat ut magni exuvias indutus Homeri :
Nec pudet. Egregias arteis ostenderit esto
Græcia, tradiderit Latio præclara reperta,
Dum pòst in melius aliunde accepta Latini
Omnia rettulerint, dum longè maxima Roma
Ut belli studiis, ita doctis artibus omnes,

Quot

Quot Sol cunque videt terrarum, anteiverit urbes.
Dii Romæ indigetes, Trojæ tuque autor Apollo,
Unde genus nostrum cæli se tollit ad astra,
Hanc saltem auferri laudem prohibete Latinis,
Artibus emineat semper, studiisque Minervæ
Italia, & gentes doceat pulcherrima Roma,
Quandoquidem armorum penitus fortuna recessit,
Tanta Italos inter crevit discordia reges.
Ipsi nos inter sævos dīstringimus enses,
Nec patriam pudet externis aperire tyrannis,
Spes tamen Italiæ prostratæ affulserat ingens
Nuper, & egregiis animos erexerat ausis.
Heu frustra invidit laudi fors læva Latinæ,
Necdum fata malis Italūm exaturata quierunt.
Jam gentes longè positæ trepidare, ducesque
Externi: jam dives Arabs, jam Nilus, & Indus
Audierant longo Thufci decora alta Leonis,
Audierant Medycumque genus, stirpemq; Deorum:
Jam tum ille egregias curas accinxerat ardens
Pro patriæ decore, pro libertate sepulta
Antiquæ Ausoniæ germano fretus Julo,
Quicum partitus curarum ingentia semper
Pondera, commissas rerum tractabat habenas
Idem regnatorque hominum, divūmque sacerdos.
Jamque illum Europæ reges, gensque omnis in unum
Conversique oculos, conversique ora tenebant.

Jamque

Jamque duces animis illum concordibus omnes
Velle sequi, trepidos in Turcas arma parantem.
Illum quadrijugo invectum per moenia curru
Roma triumphato vidisses protinus orbe.
Illum Tybri pater lætanti spumeus alveo
Exciperes, Thuscus Thuscum, veheresque per undas,
Miratas habitusque novos, hominumque figuras.
Issent post currus capti longo ordine reges.
Oblitusque minas minor iret barbarus hostis,
Qui victis Solymis nunc, atque Oriente subacto
Exultat fidens, orbisque affectat habenas
Efferus, atque Italæ jam jam (scelus) imminet oræ.
Visendi studio passim Romana juvenus
Per fora, perque vias, festa discurreret urbe.
Ipse suos folio fulgens pater aureus alto
Aspiceret cives longo post tempore visos,
Barbaricumque aurum, prædæque juberet acervos
Sacratis adytis, penitusque alta arce reponi.
Verùm heu (Dii vestrum crimen) spes tanta repente
Italæ absumpta, ac penitus fiducia cessit.
Egregius moriens heros secum omnia vertit.

M. HIER-

MARCI HIERONYMI VIDÆ

POETIC.

LIBER TERTIUS.

NUNC autem linguæ studium moremque
loquendi,
Quem vates, Musæque probent, atque
autor Apollo,

Expediam; curam extremam, finemque laborum.

Discendum indicia, & verborum lumina quæ sint

Munere Pieridum lustrandis addita rebus.

Ne te opere incepto deterreat ardua meta,

Audendum, puer, atque invicto pectore agendum.

Jam te Pierides summa en de rupe propinquum

Voce vocant, viridique ostentant fronde coronam

Victori, atque animo stimulos hortatibus addunt.

Jamque rosas calathis spargunt per nubila plenis

Desuper, & florum placido te plurima nimbo

Tempestat operit, gratumque effusus odorem

Ambrosiæ liquor aspirat, divina voluptas.

Verborum in primis tenebras fuge, nubilaque atra,

Nam

Nam neque (si tantum fas credere,) defuit olim
 Qui lumen iucundum ultro, lucemque perosus,
 Obscuro nebulæ se circumfudit amictu :

Tantus amor noctis, latebræ tam dira cupido.

Ille ego sim, cui Pierides dent carmina Musæ
 Lumine clara suo, externæ nihil indiga lucis.

Nec tamen id votis optandum denique magnis:

Ipse volens per te poteris, vis Dædala fandi

Tot se aded in facies, tot se convertit in ora,

Mille trahens varia secum ratione colores.

Mille modis aperire datur mentisque latebras,

Quique latent tacito arcani sub pectore motus.

Si tibi, dum trepidas, non hæc successerit, & lux

Non datur hinc, te verte aliò, lumenque require

Nunc hæc nunc illac, donec diffulserit ultro,

Claraque tempestas coelo radiarit aperto.

Quin etiam, angustis si non urgebere rebus,

Cùm fandi tibi mille viæ, tibi mille figuræ

Occurrent, tu mille vias tu mille figuras

Nunc hanc, nunc aliâ ingredi, & mutare memento,

Jamque hos jamque alios haud segnis fumere vultus.

Nempe inde illectas aures immensa voluptas

Detinet, & dulci pertentat pectora motu.

Ergo omnem curam impendunt, ut cernere nusquam

Sit formas similes: naturæ exempla sequuti ;

Diffimili quòd sint facie quæcunque sub astris

Vitales carpunt auras, genus omne ferarum,
Atque hominum, pictæ volucres, mutæque natantes.
Nonne vides, verbis ut veris sæpe relictis
Accerfant simulata, aliundeque nomina porrò
Transportent, aptentque aliis ea rebus, ut ipsæ
Exuviasque novas, res, insolitosque colores
Indutæ sæpe externi mirentur amictus
Unde illi, lætæque alièna lucè fruuntur,
Mutatoque habitu, nec jam sua nomina mallent?
Sæpe ideo cùm bella canunt, incendia credas
Cernere, diluviumque ingens, surgentibus undis
Contrà etiam Martis pugnas imitabitur ignis,
Cùm furit accensis acies Vulcania campis.
Nec turbato oritur quondam minor æquore pugna.
Configunt animosi Euri certamine vasto
Inter se, pugnantque adversis molibus undæ.
Usqueadeo passim sua res insignia lætæ
Permutantque, juvantque vicissim, & mutua sese
Altera in alterius transformat protinus ora.
Tum specie capti gaudent spectare legentes.
Nam diversa simul datur è re cernere eadem
Multarum simulacra animo subeuntia rerum.
Ceus cùm fortè olim placidi liquidissima ponti
Æquora vicina aspectat de rupe viator,
Tantum illi subjecta oculis est mobilis unda;
Ille tamen sylvas, interque virentia prata

Inspiciens

Inspiciens miratur, aquæ quæ purior humor
Cuncta refert, captoſque eludit imagine viſus.
Non aliter vates nunc huc traducere mentes,
Nunc illuc, animiſque legentum apponere gaudet
Diverſas rerum ſpecies, dum tædia vitat.
Res humiles ille interea non ſecius effert,
Splendore illuſtrans alieno, & lumine veſtit,
Verborumque ſimul vitat diſpendia parcus.
Hunc fandî morem (ſi vera audivimus,) ipſi
Coelicolæ exercent cœli in penetralibus altis,
Pieridum chorus in terras quem detulit olim,
Atque homines docuere Deûm præclara reperta.
Illæ etenim Jovis ætherea dicuntur in aula
Immixtæ ſuperis feſtas agitare choreas,
Et ſemper canere alternæ, Phœbique fruuntur
Colloquio, vatumque inſpirant pectora ab alto.
Nec tamen haud ſolis fugit hæc me nota poëtis,
Verûm etiam autores alii experiuntur, & audent,
Præcipuè orantes cauſas, fandique magiſtri,
Seu fontes tendant legum compeſcere habenis,
Seu charos cupiant atris è mortis amicos
Faucibus eripere, & deſectos reddere luci.
Quin etiam agricolas ea fandî nota voluptas
Exercet, dum læta ſeges, dum trudere gemmas
Incipiunt vites, ſitientiaque ætheris imbrem
Prata bibunt, ridentque, fatiſ furgentibus, agri.

Hanc vulgò speciem propriæ penuria vocis
Intulit, indiçtisque urgens in rebus egestas.
Quippe ubi se vera ostendebant nomina nusquam,
Fas erat hinc atque hinc transferre fimillima veris.
Paulatim accrevere artes, hominumque libido :
Quodque olim usus inops reperit, nunc ipsa voluptas
Postulat, hunc addens verborum rebus honorem.
Sic homines primùm venti vis aspera adegit,
Vitandique imbres, stipulis horrentia tecta
Ponere, & informi sedem arctam claudere limo:
Nunc altæ æratis trabibus, Pariisque columnis
Regifico surgunt ædes ad fidera luxu.
Parcius ista tamen delibant, & minus audent
Artifices alii, nec tanta licentia fandi,
Cuique datur, solis vulgo concessa pœtis:
Nempe pedum hi duris cohibentur legibus, & se
Sponte sua spatii angustii temporis arctant :
Liberius fas campum aliis decurrere apertum.
Sacri igitur vates facta, atque infecta canentes,
Libertate palàm gaudent majore loquendi,
Quæsitique decent cultus magis, atque colores
Insoliti, nec erit tanto ars, deprensa, pudori.
Crebrius hi fando gaudent super æthera miris
Tollere res (nec sit fas tantum credere,) dictis,
It cœlo clamor : tremit omnis murmure Olympus:
Nec mora, bis vocem ingeminant, urbisque ruinas,
Fataque

Fataque, præliaque, & sortem execrantur iniquam ;
O pater, ô patria, ô Priami domus inclyta quondam,
Clamantes, cecidit prò Jupiter Ilion ingens.
Quid cùm Neptunum dicunt mare, vinâ Lyæum,
Et Cererem frumenta, patrumque è nomine natos
Significant, memorantque urbes pro civibus ipsis?
Atque ideo timor attonitos cùm invaserit Afros,
Africa terribili tremit horrida terra tumultu.
Nec deerit tibi, pro fluviis, proque omnibus undis
Pocula qui pressis Acheloja misceat uvis.
Ecce autem subitis conversi vocibus ultro
Sæpe aliquem longè absentem, desertaque & antra,
Et solos monteis affantur, sæpe salutant
Sylvasque fluviosque, & agros, sensuque carentes
Speluncas, velut hæc sint responsura vocata,
Et vos ô vacui compellant nomine saltus.
Prætereà verbis inimicos addere sensus
Oppositis, dum dissimulant, aliudque videbis
Sæpe loqui, atqui aliud simulata condere mente.
Egregia interea conjux ita nocte suprema
Deiphobo fidem capiti subduxerat ensen.
Nec minus insignis Drances cùm stragis acervos
Tot dedit, & claris insigniit arva trophæis.
Quid sequar ulterius, quanta dulcedine captas
Detineant aures, vocem cùm rursus eandem
Ingeminant, modo non verborum cogat egestas?

Pan etiam Arcadia neget hoc si iudice præsens,
Pan, etiam Arcadia dicam te iudice vanum.
Hæc aded cùm sint, cùm fas audere poëtis
Multa modis multis, tamen observare memento,
Si quando haud propriis rem mavis dicere verbis,
Translatisque, aliunde notis, longeque petitis,
Ne nimiam ostendas, quærendo talia, curam.
Namque aliqui exercent vim duram, & rebus iniqui
Nativam eripiunt formam, indignantibus ipsis,
Invitasque jubent alienos fumere vultus.
Haud magis imprudens mihi erit, & luminis expers,
Qui puero ingentes habitus det ferre gigantis,
Quam si quis stabula alta lares appellet equinos,
Aut crines magnæ genitricis gramina dicat.
Præstiterit verò faciem spolia & sua cuique
Linquere, & interdum propriis rem prodere verbis,
Indiciisque suis, ea sint modò digna Camœnis.
Res etiam poteris rebus conferre vicissim,
Nominibusque ambas verisque suisque vocare.
Quod faciens, fuge verborum dispendia, paucisque
Includas numeris; unde illa simillima imago
Ducitur; & breviter confer, ne fortè priorum
Oblitus sermonum, aliò traducere mentem,
Inque alia ex aliis videre exordia labi.
Jamque age, verborum qui sit delectus habendus,
Quæ ratio; nam nec sunt omnia versibus apta,

Omnia

Omnia nec pariter tibi sunt uno ordine habenda.
Versibus ipsa etiam divisa, & carmina quantum
Carminibus distant, tantum distantia verba
Sunt etiam inter se, quamvis communia multa
Interdum invenies versus diffusa per omnes.
Multa decent scenam, quæ sunt fugienda canenti
Aut Divûm laudes, aut Heroum inclyta facta.
Ergo altè vestiga oculis, aciemque voluta
Verborum sylva in magna: tum accommoda Musis
Selige, & insignes vocum depascere honores,
Ut nitidus puro versus tibi fulgeat auro.
Rejice degenerem turbam, nil lucis habentem,
Indecoresque notas, ne sit non digna supellex.
Quî fieri id possit veterum te semita vatum
Observata docebit: adi monimenta priorum
Crebra oculis, animoque legens, & multa voluta.
Tum quamvis, longè siquis supereminet omnes,
Virtutem ex illo, ac rationem discere fandi
Te jubeam cui contendas te reddere semper
Assimilem, atque habitus gressusque effingere euntis,
Quantum fata sinunt, & non aversus Apollo.
Haud tamen interea reliquûm explorare labores
Abstiteris vatum, moneo, suspectaque dicta
Sublegere, & variam ex cunctis abducere gazam.
Nec dubitem versus hirsuti sæpe poetæ
Suspensus lustrare, & vestigare legendo,

Sicubi se quædam fortè inter commodà versu
Dicta meo ostendant, quæ mox melioribus ipse
Auspiciis proprios possim mihi vertere in usus,
Deterfa prorsus prisca rubigine scabra.
Flumina sæpe vides immundo turbida limo :
Haurit aquam tamen frequens concursus, & altis
Important puteis ad pocula : desuper illa
Occultis diffusa canalibus influit, omnemque
Illabens bibulas labem exuit inter arenas.
Nil aded incultum, quod non splendescere possit :
Præcipuè si cura vigil non desit, & usque
Mente premas, multumq; animo tecum ipse volutes.
Atque ideo ex priscis semper, quo more loquamur
Discendum, quorum depascimur aurea dicta,
Præcipuumque avidi rerum populamus honorem.
Aspice, ut exuvias veterumque insignia nobis
Aptemus : rerum accipimus nunc clara reperta,
Nunc seriem atque animum verborum, verba quoque
ipsa :
Nec pudet interdum alterius nos ore loquutos.
Cum vero cultis moliris furta poetis,
Cautius ingredi, & raptus memor occule versis
Verborum indiciis, atque ordine fallere gentes
Mutato : nova sit facies nova prorsus imago.
Munere (nec longum tempus,) vix ipse peracto
Dicta recognosces veteris mutata poetæ.

Sæpe

Sæpe palàm quidem rapiunt, cupiuntque videri
Omnibus intrepidi, ac furto lætantur in ipso
Deprensi : seu cùm dictis, nihil ordine verso,
Longè alios iisdem sensus mira arte dedere,
Exueruntque animos verborum impune priores :
Seu cùm certandi priscis succensa libido,
Et possessa diu, sed enim malè condita, victis
Extorquere manu juvat, in meliusque referre :
Ceu fata, mutatoque solo felicius olim
Cernimus ad cœlum translatas surgere plantas.
Poma quoque utilius succos oblita priores
Proveniunt : sic regna Asiæ, Trojæque penates
Transstulit, auspiciis Phrygius melioribus heros
In Latium, quamvis (nam Divûm fata vocabant,)
Invitus Phœnissâ tuo de littore cessit,
Nec connubia læta, nec incepti Hymenæi
Flexerunt immitem animum : tu victa dolore
Occidis, & curæ vix ipsa in morte relinquunt.
Nunquàm ô Dardaniæ tetigissent vestra carinæ
Littora, fors nulli poteras succumbere culpæ.
Ergo agite ò mecum securi accingite furtis
Unà omnes pueri, passimque avertite prædam.
Infelix autem (quidam nam sæpe reperti,)
Viribus ipse suis temere qui fisus, & arti,
Externæ quasi opis nihil indigus, abnegat audax
Fida sequi veterum vestigia, dum sibi præda

Temperat

Temperat heu nimium, atque, alienis parcere, crevit
Vana superstitio, Phoebi sine numine cura.
Haud longum tales ideo lætantur, & ipsi
Sæpe suis superant monumentis, illaudatique
Extremum ante diem foetus flevire caducos,
Viventisque suæ viderunt funera famæ.
Quàm cuperent vano potius caruisse labore,
Eque suis alias didicisse parentibus arteis?
Sæpe mihi placet antiquis alludere dictis,
Atque aliud longè verbis proferre sub iisdem.
Nec mea tam sapiens per sese prodita quisquam
Furta redarguerit, quæ mox manifesta probabunt
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.
Tantum absit, penæ metuens infamis, ut ipse
Furta velim tegere, atque meas celare rapinas.
Non tamen omnia te priscis fas fidere, qui non
Omnia sufficient: quærenti pauca labore
Attentanda tuo nondum ulli audita supersunt.
Nos etiam quædam iccirco nova condere, nulla
Religio vetat, indictasque effundere voces.
Ne verò hæc penitus fuerint ignota, suumque
Agnoscant genus, cognatam ostendere gentem
Possint, ac stirpis nitantur origine certæ.
Usque adeò patriæ tibi si penuria vocis
Obstabit, fas Grajugenûm felicibus oris
Devehere informem massam, quem incude Latinæ
Informans

revit

Informans, patrium jubeas dediscere morem.
Sic quondam Aufoniæ succrevit copia linguæ :
Sic auctum Latium, quo plurima transtulit Argis
Ufus, & exhaustis Itali potiuntur Athenis.
Nonne vides mediis ut multa erepta Mycenis,
Graja genus, fulgent nostris immixta, nec ullum
Apparet discrimen : eunt insignibus æquis
Undique per Latios & civis & advena tractus ?
Jamdudum nostri cessit sermonis egestas :
Rarò uber patriæ, tibi rarò opulentia deerit.
Ipse suis Cicero thesauris omnia promet,
Autoresque alii nati felicibus annis
Omnia sufficient, nec solis crede poetis.
Sæpe etiam vidi veterum inter carmina vatum
Barbarico versus cultu, gazaque superbos :
Belgicaque immisit trans alpes effeda Gallus
In Latium, & longæ Macedum venere farissæ,
Et metuam ne deficiat me larga supellex
Verborum, angustique premat sermonis egestas ?
Quin & victa situ, si me penuria adassit,
Verba licet renovare, licet tua, sancta vetustas,
Varibus indugredi sacraria : sæpius olli
Ætatis gaudent insignibus antiquai,
Et veterum ornatus induti incedere avorum.
Non tamen ille vetus squalor fluat undique & ater
Verborum situs : his modus adsit denique, quando

Copia

Copia non defit quorum nunc pervius usus.
Tum quoque si deerunt rebus sua nomina certa,
Fas illas apta verborum ambire corona,
Et latè circumfufis comprehendere dictis.
Verba etiam tum bina juvat conjungere in unum
Molliter inter se vinco fociata jugali.
Verùm plura nefas vulgò congesta coire,
Ipſaque quadrifidis ſubniti carmina membris:
Itala nec paſſim fert monſtra tricorpora tellus.
Horreſco diros ſonitus, ac levia fundo
Invitus perterricrepas per carmina voces.
Argolici, quos iſta decet conceſſa libido,
Talia connubia, & tales celebrent Hymenæos:
Ter geminas immane ſtruant ad ſidera moles,
Pelion addentes Oſſæ, & Pelio Olympum.
At verbis etiam partes ingentia in ambas
Verba interpoſitis proſcindere, ſequæ parare,
Deterere interdum licet, arque abſtraxe ſecando
Exiguam partem, & ſtrinxiffe fluentia membra.
Idcirco ſiquando ducum referenda virûmque
Nomina dura nimis dictu atque aſperrima cultu,
Illa aliqui, nunc addentes, nunc inde putantes
Pauca minutatim, levant, ac mollia reddunt,
Sichæumque vocant mutata parte Sicharbam.
Hinc mihi Titanum pugnas, & ſæva Gigantum
Bella magis libeat canere, Enceladique tumultus,

Quàm

Quam populos Itala quondam virtute subactos,
Atque triumphatas diverso à littore gentes.
Sed neque, verborum causa, vis ulla canentem,
Consilium præter, cogat res addere inanes,
Nomina sed rebus semper servire iubeto,
Omnia perpendens versus resonantia membra.
Verba etenim quædam ignarum te fallere possunt,
Ni vigiles, mandatum & munus obire recusent,
Furenturque operi clàm sese, & inertia cessent,
Cætera dum labor exercet concordia iussus
Quæque suus: tantum illa dabunt numerumque so-
numque

Atque ideo quid ferre queant, quid quæque recusent
Explorare prius labor esto, & munera iusta
Mandato, ac proprium cunctis partire laborem.
Obscuros aliter crepitus, & murmura vana
Miscebis, ludesque sonis fallacibus aures.
Nec tamen interdum vacuas, animoque carentes
Addubitem ipse volens incassum fundere voces,
Verbaque quæ nullo fungantur munere sensus:
Dives ut egregio tantum, & conspectus amictu
Versus eat, dulcique sono demulceat aures.
Atque adeo quæ sint ne vero quære: profectò
Illa tibi se sponte dabunt per se obvia passim.
Sæpe autem ruptis vinclis exempta volutes
Membra, & compactum quæsitòr disjice versum,

Pòst

Pòst iterum refice, & partes in pristina redde,
Partibus avulsas : nunquam te, libera vinclis,
Incautum fallent, resoluta carmine, verba.
Huc ades, hîc penitus tibi totum Heliconâ recludam.
Te Musæ, puer, hîc faciles penetralibus imis
Admittunt, sacrisque adytis invitat Apollo.
Principio quoniam magni commercia cœli
Numina concessere homini cui carmina curæ,
Ipse Deûm genitor divinam noluit artem
Omnibus expositam vulgò immeritisque patere.
Atque ideo, turbam quo longè arceret inertem,
Angustam esse viam voluit, paucisque licere,
Multa adedò incumbunt doctis vigilanda pœtis.
Haud satis est illis utcunque claudere versum,
Et res verborum propria vi reddere claras :
Omnia sed numeris vocum concordibus aptant,
Atque sono quæcunque canunt imitantur, & apta
Verborum facie, & quæsito carminis ore.
Nam diversa opus est veluti dare versibus ora,
Diversosque habitus, ne qualis primus & alter,
Talis & inde alter, vultuque incedat eodem.
Hic melior motuque pedum, & pernicibus alis,
Molle viam tacito lapsu per levia radit :
Ille autem membris, ac mole, ignavius, ingens
Incedit, tardo molimine subsidendo.
Ecce aliquis subit egregio pulcherrimus ore,

Cui lætum membris Venus omnibus afflat honorem.

Contrà alius, rudis, informes ostendit & artus,

Hirsutumque supercilium, ac caudam sinuosam,

Ingratus visu, sonitu illætabilis ipso.

Nec verò hæc sine lege datæ, sine mente figuræ,

Sed facies sua pro meritis, habitusque sonusque

Cunctis, cuique suus, vocum discrimine certo.

Ergo ubi jam nautæ, spumas salis ære ruentes,

Incubuerè mari, videas spumare, reductis

Convulsum remis, rostrisque stridentibus, æquor.

Tunc longè sale saxa sonant, tunc & freta ventis

Incipiunt agitata tumescere: littore fluctus

Illidunt rauco, atque refracta remurmurat unda

Ad scopulos, cumulo insequitur præruptus aquæ

mons.

Nec mora, Trinacriâ cernas procul intremere omnem

Funditus, & montes concurrere montibus altos.

Cùm vero ex alto speculatus cærule Nereus

Leniit in morem stagni, placidæque paludis,

Labitur uncta vadis abies, natat uncta carina.

Hinc etiam solers mirabere sæpe legendo,

Sicubi Vulcanus sylvis incendia misit,

Aut agro stipulas flamma crepitante cremari.

Nec minus exultant latices, cùm tæda sonore

Virgea suggeritur costis undantis aheni.

Carmine nec levi dicenda est scabra crepido.

Tum

Tum, si læta canunt, hilari quoque carmina vultu
Incedunt, lætumque sonant haud segnia verba :
Seu cum vere novo rident prata humida : seu cum
Panditur interea domus omnipotentis Olympi.
Contrà autem sese tristes inamabile carmen
Induit in vultus, si fortè invisa volucris
Nocte sedens serum canit importuna per umbras,
Ut quondam in bustis, aut culminibus desertis.
Verba etiam res exiguas angusta sequuntur,
Ingentesque juvant ingentia : cuncta gigantem
Vasta decent, vultus immanes, pectora lata,
Et magni membrorum artus, magna ossa, lacertique.
Atque adeo, siquid geritur molimine magno,
Adde moram, & pariter tecum quoq; verba laborent
Segnia : seu quando vi multa gleba coactis
Æternum frangenda bidentibus, æquore seu cum
Cornua velatarum obvertimus antennarum.
At mora si fuerit damno, properare jubebo.
Si se forte cava extulerit mala vipera terra,
Tolle moras, cape saxa manu, cape robora, pastor:
Ferte citi flammæ, date tela, repellite pestem.
Ipse etiam versus ruat, in præceptisque feratur,
Immenso cum præcipitans ruit Oceano nox,
Aut cum, percussus graviter, procumbit humi bos.
Cumque etiam requies rebus datur, ipsa quoque ultro
Carmina paulisper cursu cessare videbis,

In

In medio interrupta: quierunt cū freta ponti,
Postquam auræ posuere, quiescere protinus ipsum
Cernere erit, mediisque inceptis sistere versum.
Quid dicam, senior cū telum imbellē sine ictu
Invalidus jacet, & defectis viribus æger?
Nam quoque tum versus segni paritur pede languet:
Sanguis hebet, frigent effoetæ in corpore vires.
Fortem autem juvenem deceat prorumpere in arces,
Evertisse domos, præfractaque quadrupedantum
Pectora pectoribus perrumpere, sternere turres
Ingentes, totoque, ferum, dare funera campo.
Nulla adē vatum major prudentia, quā se
Aut premere, aut, rerum pro majestate, canendo
Tollere: nunc illos animum summittere cernas,
Verborum parcos, humilique obrepere gressu,
Textaque vix gracili deducere carmina filo.
Nunc illos, verbis opulentos, divite vena
Cernere erit fluere, ac laxis decurrere habenis
Fluxosque ingentesque: redundat copia læta
Ubere felici, verborumque ingruit agmen,
Hybarnarum instar nivium, cū Juppiter Alpes
Frigidus æreas, atque alta cacumina vestit.
Interdum verō cohibent undantia lora,
Non humiles, non sublimes, media inter utrumque
Littus arant veluti spatia, & confinia radunt.
Sic demum portu læti conduntur in alto.

E

Quod

Quod superest, quæ postremò peragenda poetæ,
Expeditam. Postquàm casus evaserit omnes,
Signaque perpetuum deduxit ad ultima carmen,
Exultans animo victor, lætusque laborum ;
Non totam subitò præceps secura per urbem
Carmina vulgabit : ah ne sit gloria tanti,
Et dulcis famæ quondam malefuada cupido.
At patiens operum semper, metuensque pericli
Expectet, donec, sedata mente calorem
Paulatim exuerit, foetusque abolerit amorem
Ipse sui, curamque aliò traduxerit omnem.
Interea fidos adit, haud securus, amicos,
Utque velint inimicum animum, frontisque severa
Dura supercilia induere, & non parcere culpæ,
Hos iterum atque iterum rogat; admonitusq; latentis
Grates lætus agit vitii, & peccata fatetur
Sponte sua, quamvis etiam damnetur iniquo
Judicio, & falsum queat ore refellere crimen.
Tum demum redit, & post longa oblivia per se
Incipit, hîc, illic, veterem explorare laborem.
Ecce autem ante oculos nova se fert undique imago,
Longè alia heu facies rerum, mutataque ab illis
Carmina, quæ tantum antè, recens confecta, placebant.
Miratur tacitus, nec se cognoscit in illis
Immemor, atque operum piget, ac sese increpat ultro.
Tum retractat opus, commissâ piacula doctæ
Palladis

Palladis arte luens : nunc hæc, nunc rejicit illa,
 Omnia tuta timens, melioraque sufficit illis,
 Attondetque comas stringens, sylvamque fluentem,
 Luxuriemque minutatim depascit inanem,
 Exercens durum imperium : dum funditus omnem,
 Nocturnis instans operis, operisque diurnis,
 Versibus eluerit labem, & commissa piarit.
 Arduus hic labor : hîc autem durate poëtæ,
 Gloria quos movet æternæ pulcherrima famæ.
 Tum siqua est etiam pars imperfecta relicta,
 Olim dum properat furor, ingenique morari
 Tempestas renuit, suppletque, & versibus affert
 Invalidis, miseratus opem, claudisque medetur.
 Nec semel atrectare satis, verum omne quotannis
 Terq; , quaterq; opus evolvendum, verbaque versis
 Æternùm immutanda coloribus : omne frequenti
 Sæpe revisendum studio per singula carmen.
 Quod non una dies, fors afferet altera, & ultro,
 Nullo olim studio, nulla olim in carmine cura,
 Deprensæ per se prodentur tempore culpæ,
 Quæque latent variæ densa inter nubila pestes.
 Quin etiam doctum multum juvet ille laborum,
 Qui varias cœli creber mutaverit oras.
 Namque etiam mutant animi, genioque locorum
 Diversas species, diversos pectora motus
 Concipiunt, nostrisque novæ se mentibus offert

Ultro aliquid semper lucis, tenebraeque recedunt,
Atque novos operi semper fas addere flores.
Verum esto hic etiam modus: huic imponere curæ
Nescivere aliqui finem, medicasque secandis
Morbis abstinuisse manus, & parcere tandem
Immites, donec macie confectus & æger
Aruit exhausto velut omni sanguine foetus,
Natiuumque decus posuit, dum plurima ubique
Deformat sectos artus inhonesta cicatrix.
Tuque ideo vitæ usque memor brevioris, ubi annos
Post aliquot (neque enim numerum, neque tempora
pono

Certa tibi,) addideris decoris satis, atque nitoris,
Rumpe moras, opus ingentem dimitte per orbem,
Perque manus, perque ora virum permitte vagari.
Continuò læto te dulces undique amici
Gratantes plausu excipient: tua gloria cœlo
Succedet, nomenque tuum sinus ultimus orbis
Audiet, ac nullo diffusum abolebitur ævo.
Et dubitamus opes animo contemnere avari,
Nec potius sequimur dulces ante omnia Musas?
O fortunati, quibus olim hæc numina dextra
Annuerint præcepta sequi, quæve ipse canendo
Jussu dedi plenus Phœbo, attonitusque furore.
Quando non artes satis ullæ, hominumque labores,
Et mea dicta parum profint, ni desuper adsit
Auxilium,

Auxilium, ac præsens favor omnipotentis Olympi.
Ipse viam tantum potui docuisse repertam
Aonas ad montes, longèque ostendere Musas,
Plaudentes celsæ choreas in vertice rupis,
Quo me haud ire sinunt unquam fata invida, & usque
Absterrentque, arcentque procul, nec summa jugi
unquam,

Fas prensare manu fastigia : sat mihi siquem,
Siquem olim longè aspiciam, mea fida sequutum
Indicia, exuperasse viam, summoque receptum
Vertice, & hærentes socios juga ad alta vocantem.
Sed non nulla tamen nostri quoque gratia facti
Forfan erit : me fida olim præcepta canentem
Stipabunt juvenes denso circum agmine fusi,
Et vocem excipient intenti sensibus omnes.
Tum, vitæ si justa meæ procedere lustra
Fata sinent, nec me viridi succiderit ævo
Impia mors ; olli gelida tardante senecta
Languentem, & sera defessum ætate magistrum
Certatim pressa super alta cacumina dextra
Sæpe trahent, ultroque ferent per amœna locorum,
Et summi invalidum fistent ad limina Phœbi,
Cantantem Musas, vatumque inventa piorum.
Vergilii ante omnes læti hîc super astra feremus
Carminibus patriis laudes : decus unde Latinum,
Unde mihi vires, animus mihi ducitur unde.

Primus ut Aoniis Musas deduxerit oris,
Argolicum resonans Romana per oppida carmen :
Ut juvenis Sicalas sylvis inflarit avenas :
Utque idem, Ausonios animi miseratus agrestes,
Extulerit sacros ruris super æthera honores,
Triptolemi in vectus volucris per fidera curru,
Res demum ingressus Romanæ laudis, ad arma
Excierit Latium omne, Phrygumque instruxerit alas,
Verba deo similis : decus à te principe nostrum
Omne, pater : tibi Grajugenûm de gente trophæa
Suspendunt Itali vates, tua signa sequuti.
Omnis in Elysiis unum te Græcia campis
Miraturque, auditque ultro, affurgitque canenti.
Te sine, nil nobis pulchrum : omnes ora Latini
In te, oculosque ferunt versi : tua maxima virtus
Omnibus auxilio est : tua libant carmina passim
Assidui, primis & te venerantur ab annis.
Ne tibi quis vatum certaverit : omnia cedant
Secla, nec invident primos tibi laudis honores.
Fortunate operum, tua præstans gloria, famæ,
Quò quenkam aspirare nefas, sese extulit alis.
Nil adèd mortale sonas : tibi captus amore
Ipse suos animos, sua munera lætus Apollo
Addidit, ac multa præstantem insigniit arte.
Quodcunque hoc opis, atque artis, nostri que reperti
Uni grata tibi debet præclara juvenus,

Quam

Quam docui, & rupis sacræ super ardua duxi,
Dum tua fida lego vestigia, te sequor unum,
O decus Italiæ, lux ò clarissima vatum.
Te colimus, tibi ferta damus, tibi tura, tibi aras,
Et tibi rite sacrum semper dicemus honorem
Carminibus, memores : salve sanctissime vates :
Laudibus augeri tua gloria nil potis ultra,
Et nostræ nil vocis eget : nos aspice præsens,
Pectoribusque tuos castis infunde calores
Adveniens pater, atque animis te te infere nostris.

F I N I S.

M A R C I
HIERONYMI VIDÆ
CREMONENSIS
B O M B Y C U M

LIBER PRIMUS.

QUOS mores, quas aut parvis reptantibus
artes

Juppiter addiderit, quæ fila tenacia Serum
Ore vomunt saturæ, vos mecum evolvite Nymphæ
Seriades : vos lanifici gregis aurea nostis
Munera, quæ pater Italiæ prior intulit olim
Serius, huc patriis Serum devectus ab oris.
Tuque ades, & nostro succurre, Isabella, labori,
Nympha, Padi in ripa, magnis è regibus orta,
Quæ gentem pulchra auxisti pulcherrima prole
Gonsagam, exiguis ades huc non aspera cœptis.
Et vos ô placidæ properate, ubi quæque, puellæ :
Vestrum opus, hos vestros faciles hîc discite cultus.
Id tineæ in sylvis, multis voluentibus annis,
Gentibus ignotum vixit genus : aurea frustra
Edebant opera, umbriferis pendentia ramis :
Nam pluviae, latèque immites omnia venti

Vasta-

Vastabant, tenui nec honos, nec gloria filo
Ulla erat: in sylvis ceu quondam more ferarum
Degebant homines, antiquo robore nati:
Nondum urbes, nondum certos gens dura penates
Noverat, aut ullas vitam excoluisse per arteis.
Verùm postquàm homini divini est muneris usus
Traditus, in tectis, atque intra septa domorum
Sylvestres tineas alere, atque impendere curam
Coepit: opes multi hinc ad summas emersere.
Quamvis esse aliquas etiam nunc fertur, in oris
Longè aliis, gentes, quæ nondum in tecta relatas
Per lucos errare sinunt, nulloque labore
Fila suo carpunt oneratis mollia ramis.
Namque, malo assuetæ, arboribus frondentibus, illæ
Pubentes sylvas, & quæque tenerrima carpunt,
Injustæque instant operi: non horrida multum
Flabra nocent, neque, provisi prudentibus, imbres.
Quippe, ubi senserunt in nubes aëra cogi,
Diffugiunt trepidæ, foliisque sub omnibus hærent:
Securæque hyemis velut alta ex arce sonantes
Accipiunt Austros, pulsataque robora nimbis.
Sed tu ne, moneo, in sylvis permitte vagari
Incustoditas, nec curam adhibere recusa
In tectis: hujus non gratia parva laboris.
Haud longum tempus fluet, & jam stamine multo
Dives eris, filoque ibis spectabilis aureo.

Principio

Principio, ne te lateat quæ tradita agendæ
Sint illis vitæ spatia : brevis omnibus ætas,
Vix ulli Lunæ compleitur tertius orbis,
Et nunquàm ex sese prolem videre creatam.
Intereunt omnes, pecus occidit omne quotannis,
Et cunctam evertunt fera fata ab origine gentem.
Immortale tamen restat genus his, neque morti
Est penitus locus, æternùm nam semina durant.
Ceu quondam sylvæ si fortè aut frigore diro,
Aut æstu arêscant summæ, tamen abdita quædam
Vitalis superat vis in radicibus imis,
Et, trunco exciso, nova vere repullulat arbor :
Non secus extinctis bombycibus annuus ortus :
Usque nova in regnis proles succedit avitis.
Ne verò ante diem, sed tempestitiva creata
Sit soboles : veto, ne revoces in luminis oras
Progeniem extinctam, attonsis cùm gramina campis
Nondum ulla, aut frondes apparent arbore nullæ.
Antè nova incipiat morus revirescere sylva :
Neve fames teneris, neve obsint frigora alumni.
Ipsi etiam morum agricolæ, ne tempora fallant,
Observare solent : nam cùm sese illa virentem
Induit in frondem, nostris tum protinus oris
Excessisse hyemem, & manes abjisse sub imos
Nil dubitant, nec sæva ultrà pecorive sativæ
Frigorave, glaciemve timent, canamve pruina.

Præ-

Præterea tibi Lunai gelidæ incrementa
Sunt fervanda : senescentis fuge tempora læva.
Nec tum etiam liquidis cùm sese nuper ab undis
Extulit Oceani, pallentesque humida vultus
Ostendit, gracili incedens per inania cornu,
Utile erit teneros ovis excludere foetus.
Expecta cùm plena animis, cùm lumine largo
Solis ab igne tumens, altumque per æthera vecta,
Carpit iter, fratremque audet se attollere contra.
Tum fas foeturæ, tum justum incumbere tempus.
Quandoquidem validas crescenti à lumine vires
Semina concipiunt genitalia : tum favet æther,
Majoremque trahunt nascentia membra vigorem.
Quo foveas autem pacto? mos ipse fovendi
Haud simplex : sunt quæ calido sub sole relinquunt
Ova, recens donec foetus in luminis auras
Prodierit : tu conde finu velamine tecta,
Nec pudeat roseas inter fovisse papillas,
Si te tangit honos, & flavi gloria fili.
Cumque dies alterque dies processerit, ecce
Cernere erit formis animantia fervere miris.
Ante opus omne tamen pete matutina Deorum
Limina, ferque preces supplex, Divisque litato
Auspiciis cunctorum operum, cùm manè sacerdos
Synceram Cererem, & Lenæum libat honorem.
Nec non, lanicii florem, velamina prima
Suspendes

Suspendes templis : avertunt omnia foetus
 Munere placati superi mala, frigora, & æstus,
 Et quæ multa solent bombyci instare pericla.
 Interea populi sedes, & recta futuris
 Ipse novare jube, tabulataque victa senecta.
 Non aptæ sine sole domus, sine luce penates.
 Sed duplices recta lumen regione fenestræ
 Admittant, quarum surgentes altera Phœbi
 Spectet equos, fessos contra altera, jamque cadentes.
 Tum vitri pellucentes opponere quadras
 Hinc atque hinc jubeo, lini aut firmissima texta,
 Ut neque concutiant venti, neque nubila nimbis
 Conspergant, obstitque intus penetrabile frigus.
 Nec postrema fuit cautis prætereunda cura
 Retia rara, avium infidias, & callida furta
 Averti : illudit passer custodibus olim
 Improbis, illudit chortis cristata volucris.
 Dant stragem passim rostris immitibus, implentque
 Ingluviem, ac vivo viva abduunt corpora busto.
 Nec, quibus est tineæ felicitis copia multa,
 Parietibus sedem affigunt, sed quatuor æquis
 Testorum in medio erectis hinc inde columnis
 Plurima suspendunt tabulata, aulæque per altos
 Surgunt mille gradus, digestæque ordine sedes.
 Tuque etiam, variae ut nequeant irrepere pestes,
 Parietis antiqui vitium ne negliges segnis

Sed calce, aut creta linito, atque angusta viarum
Quæque time: mus sepe cavis sese abdidit imis,
Luce latens, at cùm in tenebris cinis occulit ignem
Sopitum, indulgetque gravi custodia somno,
Improbos egreditur tutis ad furta latebris,
Et citus irreptat tabulis, sævitque per omnes
Cæde madens aulas, prædamque avertit ab altis
Porticibus satur, atque cavis epulatur in antris.
Molire infidias, deceptum carcere claude,
Ignarusque doli ipse sibimet vincula nectat,
Dum petit offensam confidentissimus escam.
Quædam etiam trabibus, quibus omnis machina rectis
Nititur, auxiliantur, & imas sentibus armant,
Sentibus, & tribulis, ac juniperi hirsutæ
Vulnificos addunt gladios, circum undique ut hostis
Indeprensus eat saltem per vulnera mille,
Nec referat captum multò nisi sanguine prædam.
Verùm age vix tenebras pepulit lux tertiâ rebus,
Ecce sinu incipiunt tepido calefacta moveri
Semina, jam visenda novis animalia formis
Irrepunt, passimque albis mantilibus errant.
Nec verò jam tum hæc thalamis sublimibus infer,
Exiguus primùm capiet sobolem locus omnem,
Corpora deinde auctæ cunabula prima relinquent:
Tum cunctam in populos, in vicos divide gentem,
Divisasque dabis sedes, secretaque regna.

Nec

Nec satis hoc semel: at quoties his arcta videbis
Esse domus spatia, augentur dum corpora cuique,
Has toties legere, inque novas diducere sedes
Ne dubita, donec tabulas impleveris omnes.
Nec tamen interea parvas non pascere oportet,
Ut primum hauserunt cœli auras, pabula poscunt,
Assuescunt jam tum dapibus, mensasque requirunt.
Sed prodest, nondum thalamos experta puella
Prima manu tenera teneras si pascat alumnas.
Primam autem mori pubem, atque tenerrima semper
Quæq; legunt, dum grex tener est, atque inscius ævi.
Continuò veterum veluti memor ille parentum
Agnoscit vefcas frondeis, ipsasque recentes
Deposcit: nam si plenis ferventur in horreis
Hesternæ, dulcis fucci corrumpitur aura,
Et sopor ingratus subit, atque inamabilis haustu.
Manè petunt igitur sylvas, & quæque reportant
Pabula lecta die famulæ, gratumque laborem,
Sortitæ inter se folia illibata canistris
Expediunt, legit illa, domum fert altera lecta,
Instaurant aliæ mensas, epulasque ministrant.
Pabula larga superjaciunt pecus omne tegentes.
Protinus emergunt tineæ, folioque jacenti
Victrices super assistunt, omnisque juvenus
Vescitur, atque avidæ dapibus implentur opimis.
Fit strepitus longè: qualem olim sæpe solemus

Cum

Cùm pluit, in tecto clausis audire fenestris.
Nec mora, nec requies: properant, & grandia morsu
Attendant folia emensæ, redeuntque, iterumque
Incumbunt, longam nequeunt explerier alvum,
Dum superant frondes, & plenæ pabula mensæ.
Tuque ideo parcis epulas moderare canistris,
Terque die tantum pascas, nam prodiga cunctam
Si frondem simul effundas, sine more, dapesque
Accumules, mensasque oneres, avertitur ultro
Ingratam satutum morum pecus, atque repente
Ipsa parit largi fastidia copia victus.
Paulatim invita, metuant sibi pabula semper
Deficere, expectentque dapes: prius injice ludens
Fronдем unam, ac certare sine, illæ protinus omnes
Arrexere animos cupidæ, prædamque capeffunt
Certatim, pariterque ingens subit ardor edendi.
Tum demum solitas epulas effunde canistris,
Dum dapis optatæ fuerit compressa libido.
Sed ne longa fames noceat tamen, aspice prudens,
Dum nimium differs epulas, & gaudia mensæ.
Nam soliti impastis si desit copia victus,
Nulla mora est, miseras macies deformat iniqua,
Pabula deinde parum exhaustis duplicare juvabit,
Et vix longa dies lapsas in pristina reddet:
Dira fames adeò nocet, ac penuria edendi.
Quin etiam haud parvi mutari pabula refert.

Est

Est bicolor morus, bombyx vescetur utraque,
Utraque grata illi : cui verò assuerit, eandem,
Nigra albensve fuit, nullo discrimine amabit,
Quamvis Aufoniis laudetur nigra puellis.
Fortè etiam si deficiant folia omnia mori,
Et subito sylvæ (Dii talem avertite casum,)
Thysbææ arecant nimio æstu, aut frigore, quæris
Quasnam tum, pereant ne res tibi funditus omnes,
Bombyci jubeam legere, & summittere frondes.
Orandi superi eveniant ne talia nobis.
Si tamen urgeris, conscendat robora pastor
Ulmea per sylvas, & summa cacumina carpat.
His etenim arboribus multum est affinis origo.
Jamque ideo agricolæ morum didicere per agros
Inferere umbrosæ ramis ingentibus ulmi,
Et steriles sylvæ nunc dant bicoloria mora.
Sunt aliæ, quæ, si foetus sibi nascitur antè,
Quàm Thysbæa novis adolescat frondibus arbor,
Urticamque rubosque legunt, dum plurimus humor
Vere subest : at tu teneris tunc parce puellis ;
Crura, manusque arment facito : nec robora dura
Ascendat permitte in sylvis innuba virgo :
Verum operum patiens anus, & cui durior annis
Sit cutis, (ingratae facilis jactura senectæ,)
Munere fungatur tali, ne forte quis altis
Egressus sylvis Satyrorum è gente procaci

Suspiciat

Suspiciat, teneræque pudor notet ora puellæ.
Illa quoque in primis cura est, ut pabula semper
Sicca legant, nullaque fluant aspergine sylvæ
Aut pluvix, aut roris nocturni; quippe venenum
Sæpe fuit, quamvis tenuis, bombycibus humor.
Nunquam igitur, cùm nox horis filet intempestis,
Accedant sylvam: expectent dum gurgite Eoæ
Tethyos exierit, fursumque eduxerit omnem
Collectum noctis humorem purpureus Sol,
Et jam treis scandens supra alta peregerit horas.
Quod si fortè etiam fuerit tunc humida sylva,
Ut potes, è foliis stillantem decute rorem.
Profuit, & siquando matutina pruina
Perstrinxit teneras frondes, ostendere Soli
Cratibus impositas, & frigora vincere flammis.
Cumque tibi fuerint suspecti denique nimbi,
Appropera, calathos cape, moros scande, ministras
Voce voca, mitte in sylvas, sine lege legunto
Obvia quæque, penum foliis atque horrea comple,
Ne, dum sævit hyems, perdant jejunia pubem
Lanivomam, at parta, securæ, fronde fruantur.
Quod si adedè subitum citò non, prævideris imbrem,
Ne turpi rigeat, macieque, fameque senescat
Omne pecus, validos in sylvas mitte colonos,
Qui tibi, utraque manu, nunc huc, nunc robora & illuc
Crebra agitent, frondem patulis tu impone canistris
F Rorantem

Rorantem, quando fatis urgemur acerbis.
At labor interea famulas exerceat alter.
Cura fit hesternæ semefas tollere mensæ
Reliquias, tabulisque immundam avertere ventris
Proluviem : manè antè, pecus quàm pabula gustet,
Tergendæ sedes, & gramina perverrenda.
Tum Bacchi irrorant gratum bene olentis odorem,
purgatisque abigunt tabulis tristem omnibus auram.
Hinc leviter digito medicatis sedibus omnes
Traducunt coetus, lætos melioribus auris,
Nec super extremas errare licentius oras
Permittunt, semper media ad penetralia cogunt,
Præcipitesque timent lapsus, altasque ruinas.
Huic generi facilis leti via : protinus ægras
Delapsæ effundunt animas, lucemque relinquunt.
Siqua tamen superest, & cœli vescitur aura,
Post casum inspicito : nam si pars corporis ulla est
Læsa tibi deprensa, aliarum, sedibus ultro
Projice, nec frustra libeat tibi pascere inertem.
Nullam operam omnino, nullum expectabis ab illâ
Certum opus : ignauum deducet inutilis ævum,
Et comitum egregias tantum mirabitur arteis.
Sæpe etiam impastas averti pabula cernes,
Sopitasque gravi veluti torpere veterno
In tabulis : hîc parce metu, ne corpora morbus
Fortè aliquis, gentemque lues invaserit ægram.

Hunc

Hunc illis morem, natura, hunc ipsa soporem
Addidit, indulgent somno, stratisque quiescunt,
Sopitisque dies alter transibit, & alter.
Cum verò expulerit noctem lux tertia rebus,
Consurgent, lætæque ad pabula nota redibunt.
Ergo illas tumidas jubeo observare, (nec ingens
Nosse labor,) ne improvisus sopor occupet : ultro
Signa dabunt ipsæ : cœlo capita ardua tollent
Arrectæ, spernentque dapes : tum pigra notabis
Corda, animos refides, insueta silentia mensis.
Non tamen adveniet somnus simul omnibus idem.
Insomnes aliquæ vigilant, dum turba quiescit
Cætera, nondum aptæ, teneros quibus alliget artus
Irrepens sopor : advenient sua tempora & illis,
Atque omnes tandem demittent lumina somno.
Cura sit interea insomnes legere, atque vagantes,
Secretasque aliis aliam citò transfer in aulam.
Sopitæ stabulent simul : his par omnibus ætas.
Unà operi incumbent, & eodem tempore sese,
Artubus exolvent supera ad convexa volantes.
Dumque Deus stratis, thalamisve silentibus ales
Regnat Lethæo perfundens corpora rore,
Pabula subtrahito solita, frondemque negato.
Nam tumidæ interea renovant torpentiaumnæ
Corpora, & exuvias veteres, ac tegmina ponunt,
Et nitidam induitur pubes renovata juventam.

Ceu, fodère domos serpentum, ubi lubrica turba
Sub terram veniente hyeme, stant frigore inertes,
Dum redeat terris tepidi clementia veris :
Tum demum egressi, ad solem squalentia terga
Convolvunt, posita turpi cum pelle senecta :
Annuus hic illis mos : at bombycibus ipsis
Ter pigra, dum vivent, renovabit corpora somnus.
Jamque age, jam grandes foetus, jam ducitur ætas
Ultima, turgenti filum tralucet in alvo
Omnibus, accingunt alacres operique parant se.
Pabula jam saturæ fugiunt : nova quærere regna
Ardor agit : tollunt oculos, arrectaque terga.
Omnia vestigant latè loca, sicubi rami
Arbuti, per quos sua possint tendere fila ;
Atque novis priscos cupiunt mutare penates,
Et tabulæ extremis pendentes sedibus hærent.
Tum famulæ properare, omnes provisa parare
Sarmenta, & steriles tectis inferre genistas.
Jamque illæ antiquas sedes supera ardua linquant,
Atque nova hospitia invadant, per vimina lenta
Demissæ, nisi succurrat nuruum ocyus omnis
Hinc atque inde manus, durum miserata laborem.
Ipsæ nam manibus secernunt grandia natu
Corpora jam matura operi, jamque apta iabori,
Per ramosque locant arentes agmina densa.
Summotas alias arcent, dum funditus omnes
Corporæ

Corporeæ excedant labes, ac, temporis orbe
Perfecto, sua cuique dies exemerit omnem
Alvi insynceræ illuviem. purumque relinquat
Lanicium, & fili tralucens simplicis aurum.
Sic ubi mitescunt pendentes vitibus uvæ,
Paulatim liquor ille intus rarefcit, & aureus
Accedit color, elucent purissima musta.
Tum demum tabulis passim farmenta relictis
Complerunt omnes, perque atria virgea lætæ
Exercentur, & effundunt quæfita per ævum
Stamina, ditis opes uteri, suspensaque densos
Fila regunt inter ramos atque ordine ducunt.
Mille legunt releguntque vias, atque orbibus orbes
Agglomerant, cæco donec se carcere claudant
Sponte sua : tanta est edendi gloria fili.
Mox autem clausæ interius circum undique lecta
Stamina condensant, teretisque ovi instar opus fit.
Nullæ operum immunes : est omneis cernere passim
Noctes atque dies niti præstante labore,
Et quasi de palma summas contendere vires.
Aspicias quasdam incipere, primumque laborem
Tendere adhuc, quasdam obscuro jam carcere clausas.
Ast aliæ velut in nebula, fumoque nigranti
Nunc etiam apparent properantes intus, & omnes
Fas oculis spectare vias, variumque laborem.
Quin & nonnullæ paribus communia curis

Affociant opera, & nebula clauduntur eadem,
Quædam adeò (visu mirabile,) sæpe repertæ,
Dum tendunt superare alias, instantque labori,
Vitam, opere in medio clausæ, sub nocte dedisse,
Ante diem, ah miseræ! jacuit labor interruptus.
Parva mora est tamen : ut se aliæ includere latebris,
Extremoque manum summam imposuere labore,
Exhaustæ intereunt omnes, terrasque relinquunt.
Ite animæ egregiæ, fortunatæque laborum
Ultro in fata alacres : vobis nempe altera fato
Corpora debentur, vobis miserata priorem
Eripiet formam Venus, atque ad dulcia reddet
Lumina, & æreas rursus revocabit in auras.
Prima Venus docuit bombycem in tecta referre,
Eductam sylvis, atque hanc impendere curam.
Antè homines nati, durum genus, ilice rupta,
In sylvis nudi degebant more ferarum,
Necdum ullus lini necdum ullus velleris usus.
Verùm dura hyemis pellebant frigora, noctisque
Humorem fruticum se frondibus involventes,
Et liquidos imbres vitabant arbore tecti,
Per noctemque cavis latitabant rupibus hirti.
Hic illic misti latos impune per agros
Cum nudis nudi juvenes errare puellis.
Ast ubi crescenti paulatim cognitus orbi
Irrepsit pudor, exuviis coepere ferarum

Aut

Aut tergo bovis, aut villosi pelle Leonis
Se tegere, & coriis involvere mollibus artus.
Ipsi etiam nudi degebant æthere in alto
Coelicolæ, coelique nurus discrimine nullo.
Prima Deum Pallas docuit committere campo
Enodis lini segetem, & tondere bidentem
Lanigeram, ac tenui telas intendere filo.
Illa quidem primum vario se ornavit amictu,
Egregium picto pallam circumdata limbo.
Mox alias etiam textit ditissima divas.
Nec mora deinde novam ostendit mortalibus artem.
Tantum nuda Venus moerebat muneris expers
Egregii, ob formam textrici invisæ Minervæ,
Atque, irrita diu, super Idalium frondosum
Se natosque suos in sylvis condidit atris,
Cui post optanti Fors & Deus attulit olim
Auxilium: nam Peliacis te in montibus altis.
Phyllira, Nympharum pulcherrima montanarum,
Saturnus, captus forma & florentibus annis,
Viderat errantemque, & gramina certa legentem.
Ah quoties precibus Nympham Deus aspernantem
Tentavit supplex, ingrataque munera verbis
Addidit! ah quoties nimboris montibus errans,
Matutinus iter tulit, & monstravit in agris
Præsentem morbis herbas, usumque medendi!
Illa averfa Deum semper fugiebat amantem.

Quid faceret? Venerem supplex adit ipse, rogatque
Auxilium, & meriti promittit præmia tanti.
Diva monet, duræ frustra præcordia Nymphæ
Tentari, nulli pectus penetrabile amoris,
Nec precibus: nec muneribus mutarier ullis,
Fallendamque dolis tantum, furtisque domandam.
Ergo se in faciem subito transformat equinam
Imperat, & pascat qua gramina fueverat illa
Quærere, ut ignarum furto aggrediatur opertus:
Nec mora preceptis hinnitu Pelion altum,
Clausus equo, Deus implevit, votoque potitus
Vi tenuit frustra pugnantem, & multa recusantem.
Exin promeritæ Veneri, pro munere magno,
Semina clausa dedit niveo tenuissima linteo,
Et, meriti memor, his, inquit, pulcherrima texes
Diva tibi insignes tunicas, nihil indiga lanæ,
Aut lini, quæ dona negat tibi iniqua Minerva.
Hinc præcepta dedit, divinam & prodidit artem,
Quam primus, nati fugeret cum protinus iras,
Deprendit solis meditando in montibus olim.
Insuper admonuit, venturi præscius ævi,
Quondam aliquos, sed enim multo post, affore vates,
Qui totum canerent præclara inventa per orbem,
Gratum opus Ausoniis, dum volvent fila, puellis,

M A R C I

HIERONYMI VIDÆ

CREMONENSIS

B O M B T C U M

L I B E R S E C U N D U S .

RURSUS ades Nympha, inceptum jam
perface munus,

O decus Italidûm, fortunatissima matrum,

Quæ vastas fessæ Italiæ miserata ruinas

Haud dubias pulchra spes nobis prole tulisti.

Tu jam læta tuos natos præstantibus ausis

Coelicolas ipsos supra se ferre videbis.

Aspice jam quantas ostendet corpore vires

Fredericus puer, ut vultu decora alta parentum

Spondeat, ut veniant scintillæ ardentis ab ore,

Flagrantisque micent oculi, utque horrentia semper

Bella sonet, puerique agitet se pectore Mavors.

Jamque adeò nunc arma placent, jam fervidus acri

Gaudet equo, indomitusque animi, cupidusq; pericli.

Hunc jam regna Asiæ metuunt, orientisque subactus,

Gangesque

Gangesq; Tigrisq; tremunt, atque Indus Hydaspes.
Sæpe hunc Euphratæ propter vaga flumina Eoæ
Bellantem aspicient, multa inter millia, matres,
Horrescentque animis hostem, pariterque timebunt
Egregio juvenii, cæcoque urentur amore,
Præstanti captæ forma, & juvenilibus annis.
Gaudia mox trepidæ referet tibi, quanta revertens,
Ultus avos Grajûm, Solymorumque eruta templa ?
Tunc illum, Minci in ripis facta ampla canentes,
Carminibus tollent sublimem ad sidera vates.
Lanificas nos interea revocamur ad artes :
Frondosæ invitant rursus sub tegmine mori
Seriades, grataque legunt è fronde coronam :
Quando nondum ausim laurum sperare superbam
Aut caput intonsis hederarum innectere ramis.
Ergo age, farmentis dum se super aurea bombyx
Exercet nitidumque edit de pectore filum,
Nempe tuæ interea prorsus nihil indiga curæ est,
Dum novies roseus se laverit æquore Titan.
Disce laboranti pecori non pigra mederi,
Tristibus & morbis occurrere : vos quoque, nostri,
Parvæ animæ, exercent per tot discrimina casus,
Vestraque pallentes infestant corpora morbi.
Corrupta five illa lues coeli influit aura,
Seu vitio infectæ frondis, gens labitur ægra,
Et coetus subito serpunt contagia in omnes.

Invadit

Invadit mors, intereunt data corpora leto,
Et thalamis passim tetro manantia tabo
Fusa jacent: perit omne pecus, spes irrita fili.
Dii teneros, Dii vos foetus arcete periclis,
Cum nondum morbis praesentes omnibus herbis
Monstrarit natura, hominumve industria solers
Nondum morborum causas deprenderit omnes.
Multa tamen, longo quæ nos invenimus usu,
Quæque alii docuere, tibi nunc dicere pergam.
Nil adeo tineis fuerit presentius ægris,
Quàm subito è medio jucundo lumine cassas
Tollere, ne totam perfusa cadavera tabo
Latius incestent miserando funere gentem.
Nec minus inde tibi tristis contagia coeli
Sit studium vitare: juvat cum lucibus æther,
Cum noctis gelidum Sol rorem sustulit, & cum
Inter se Alpinus Boreas, atque humidus Auster
Pacem agitant, vitro detracto aperire fenestras,
Quòve almam lucem aspiciant, quòve æthera purum,
Aurarumque leves animas, & frigora captent.
Nempe intrò veniens Zephyris variantibus aër
Aëra dispellit pigrum novus, & grave olentes
Lustrat, agens sese, thalamos, variatque saluber,
Qui nisi mutetur crebrò, corrumpitur, haustusque
Inducit varios reptantum in corpora morbos.
Ceui puteis pigros latices nisi sæpius urna

Hauferis

Hauferis, ut subitò inde locum novus occupet humor,
Continuò sapor immoræ vitiatur aquæi,
Oraque potantum tristis perturbat amaror.
Tum verò ad solem, blandique ad luminis auras
Exultare pecus videas, & corpora luci
Pandere, non tamem immisso sub sole jacere
Securum fuit, aspiciant sed lumina longè.
Si vero fuerit gelidis Aquilonibus ær
Frigidus, aut nimbos spirantibus humidus Austris,
Protinus in thalamos inferri profuit ignes:
Ne tamen infestet lacrymosus lumina fumus,
Ipsos occuluere cavis fornicibus ignes,
Unde aditus fumo sit nusquam in tecta, sed extrà
Respirans Vulcanus in aera fumet apertum.
At calor interea placidus diffunditur intus
Paulatim, & tepidi calidà è fornace vapores.
Sunt etiam, quæ, cùm nigrescit foetibus arbos,
Incipiunt cùm mora rubescere, pabula lecta
Retibus imponunt raris, in perque foratis
Pellibus, in gyrumque agitant, jactantque per auras.
Namque cadunt, veluti, per lata foramina, grando,
Nigrantes baccæ, vel quicquid inutile mensis,
Et tantùm folia ipsa manent, quòd solvere mollem
Alvum mora ferunt, tristesque inducere morbos.
Præterea liquido respargi corpora olivo
Mors erit extemplo ah miseris, lucemque relinquent.
Ergo

Ergo, ubi nocte gregem famulæ, & stabula alta re-
visent,

Edico, procul ardentem deponere testam
In tenebris, ubi pingue oleum depascitur ignis,
Ne super incautis gutta stillantis olivi
Decidat, ac totos deformet peste penates.
Usqueadeo in Venerem longas exercuit iras
Inferens inventrix semper frondentis olivæ.
Exin cum liquor officiat bombycibus omnis,
Præcipue sale qui fuerit vitiatum amaro
Cum semel attigerit, miseris erit acre venenum.
Protinus elucet languentibus aurea pellis,
Deinde timent, turpisque animis ignavia venit,
Desidibus tandem rumpuntur, & omnia tetro
Inficiunt tabo: sanies fluit undique membris,
Nec quicquam falso Venerem æquore profuit ortum.
Quædam ideo sylvas servant noctesque diesque.
Quandoquidem inventæ falso quæ pabula rore
Invidia infecere, (scelus prohibite nefandum
Diique Deæque omnes,) cæcum & liquere venenum
In sylvis, quod mox foliis bibit inscia bombyx.
Arce etiam strepitus, cantu cava cornua rauco,
Fistulaque horribili procul absit ahenea bombo,
Tympanaque, & voces ludentis comprime pubis.
Invalidas sæpe exanimat leve murmur alumnas.
Sed neque tum pueri vastantes irrequieta

Cuncta

Cuncta manu hîc illic, stragemque impune ferentes,
Jamq; has jamque illas digitis dum tangere gaudent,
Introducantur ; quos longè arcebis, & ultro
Abfissent, ætas si improvida ludificetur.
Verbis falle illos : tineas finge acre venenum
Inspirare anima, vel spicula linquere caudis,
Atque angues, colubrosque voca dirosve chelydros.
Observabis item, ne qui gustaverit allii,
Aut cæpe, aut acris porri illætabile virus
Introëat, ne res pereat tibi funditus omnis.
Bombycem exanimem vidi sæpe ipse jacere
Afflatam famulæ graviter spirantis odore.
Continuò vis illa subit, nareque laceffit,
Intimaque infestum venit ad præcordia virus.
Non igitur cunctis aditus permiseris, illas
Spectatum quicumque adeunt, quis spiratus ollis,
Quis vultus, vocisque sonus quis euntibus ultro
Sit gressus, qui oculive, notes : discrimine nullo
Limine anus omneis, monstra infelicia, longè
Pelle : nocent cantu tristes, oculisve malignis.
Intrò autem tantùm juvenes, pulchræque puellæ
Ducendæ, queis forma ætasque ignara nocendi est.
Hîc impune choros agitent, alternaque læti
Idaliæ Veneri, ac Saturno carmina dicant.
Quandoquidem memini Thufci alta in rupe Viterbi
Ipse senem vidissè ferum, cui dira rigeabant

Ora,

Ora, gravesque oculi suffecti sanguine circum,
Fronsque obsccena situ, hirtique in vertice cani.
Ille truci (scelus,) obtutu genus omne necabat
Reptantum, ténueis animas, parvasque volantes.
Quin etiam siquando hortos ingressus, ubi annus
Exuit expleto turpem novus orbe senectam,
Floribus & passim per agros incanuit arbor,
Ille hortis stragem dedit, arboribusque ruinam,
Spemque anni agricolæ mœsti flevère caducam.
Nam quocunque aciem horribilem intendisset, ibi
omneis

Cernere erat subito afflatos languescere flores,
Mox album latè nimbum volitare per auras:
Nec tantum noceat raptor ferus Orithyæ,
Siquando iratus malè tutis incubet hortis.
Nostram igitur si fortè domum prætermeet olim
Pestis, & ira Deum talis, cùm plurima reptans
Complevit sedes omneis, atque atria circum,
Non illum affari libeat, longumque morari.
Sed properate fores famulæ, properate fenestras
Claudere pestiferamque avertite limine cladem.
Jam promissa dies terris lucem intulit almam,
Jam, licet, ingredere, artificum mirare laborem
Egregium, mirare artes, ut pendula ramis
Omnibus hæserunt varii glomeramina fili.
Qualiter autumnii primo cum frigore in hortis
Arboribus

Arboribus pendent haud uno poma colore.
Sic hærent nitidi vario discrimine ramis
Folliculi: sunt quæ viridem traxere colorem
E foliis, quæ depasta est Saturnia bombyx,
Fila, auri quædam, electricque finillima puri.
Omnibus est reliquis color albi velleris instar.
Ergo ubi per ramos jam perfecisse laborem
Clausas, quanque suum, vigili exploraveris aure,
Atq; ubi nec strepitus, nec vim datur amplius ullam
Audiri, sed jam motus requieverit omnis ;
Pelle moram, exonera ramos, impone canistris.
Carpe utraque manu, & famulas properare iubeto,
Primus deinde labos extrema, & inutile quicquid
Lanicii detraxe, & luxuriantia circùm
Vellera, quæ stuppæ veluti nodosa puellæ
Ruris pensâ trahunt torquentes pollice fila,
Unde sibi intexant festis gestanda diebus
Tegmina, cum lætas agitant per prata choreas.
Hinc triplex delectus erit : meliora Deorum
Imponunt aris, aliqua in spem gentis, & anni
Venturi ad sobolem servant de more creandam.
Cætera dein varios devolvunt vestis in usus.
Quæ verò in generis spem vis servare caduci,
Deligito ex omni numero: neglecta quotannis
Degenerat proles magis ac magis, atque propago
Deterior tibi semper erit labentibus annis.

Sed

Sed non ob sobolem multos servare necesse est
Folliculos, capitum multorum semina partu
Una dabit mater, centum quæque ova relinquet.
Quos igitur foeturae habiles provideris, omneis
Connectes ducto per acus vestigia filo.
Sed parcens leviter terebrato, extremaque tantum
Tangito acu tenui, ne inclusa cadavera ferro
Ah violes, & res evertas funditus omnes.
Post hinc confertos ita frigida sub loca conde,
Aut Bacchi in cella sub terram, aut ficubi montis
Exesi specus ardenti impenetrabile Phoebo,
Ne calor absumat defuncta cadavera vita :
Fata dabunt quibus ad jucundum surgere lumen
Rursus, & in parvas volucrum se vertere formas,
Cum primum caelo stellas aurora fugarit,
Et decies roseos Sol laverit æquore currus.
Nam quondâ (ut perhibent) cum primos aurea foetus
Nutriret Venus umbrosis in vallibus Idæ,
Nuda cohors tenerum circum ludebat Amorum
Et nunc hîc manibus tenerè dare pabula blandis,
Nunc illic tractare levi reptantia tactu
Corpora, Acidaliosque toris diffundere flores.
Dum verò incauti nunc huc, nunc protinus illuc
(Fortè parens aberat,) studiis puerilibus errant,
Impliciti inter sese altis in cratibus urgent :
Fit strepitus, pontes vastam traxere ruinam,

Lanifici stabula alta gregis : jacet nudique bombyx
Fusa solo, exanimum ingentes (miserabile,) acervi.
Quam cladem accepit rediens ubi mater, & omnem
Cæde madere locum vidit procul, & genus omne
Funditus extinctum, totamque ab origine gentem,
Et famulas nusquam sibi, nusquam occurrere natos,
Qui sese abdididerant sylvis, tacitique latebant,
Infelix stetit ingenti percussa dolore.

Tum furiis acta huc illuc clamore supremum
Idalium implevit, natos, famulasque requirens.
Nulla quies animo, noctesque diesque vagatur,
In cassumque gemens solos interrogat agros.
Infernas etiam sedes, atque atria Ditis
Ægra adiit, quò mœstæ animæ post fata feruntur
Squamigerum, pecudum, atque hominum, vitæque
volantum :

Si fortè ipse sibi patruus rex maximus Orci
Annueret paucas animas in tarda reverti
Corpora, ut inde novam sobolem revocaret in auras.
Jamque ibant umbræ tenues Styga circumfusæ
Obscuram, nigrosque lacus, & rauca fluentia.
Tum dominæ adventu lætæ circum ora volantes
Nondum oblitæ alis plausere, & signa dederunt
Lætitiæ, nondum trans livida flumina vectæ.
Agnovit Venus, & secum est lætata repertis.
Quam Saturnius horrentis regnator Averni

Ut

Ut procul aspexit, multo est dignatus honore,
Permissetque animas in corpora tarda reverti
Rursus, ut extinctam sobolem revocaret in auras,
Seminaque his generis penitus repararet adempti.
Utque sequi possent dominam supera alta petentem,
Corporibus geminas renovatis addidit alas.
Hanc legem posuit tamen, ut genus omne quotannis
Alitis in faciem se post opera atque labores
Verteret, & nigros Orci bis viseret amnes.
Ut quosdam populos in Hyperborea Pallene
Esse ferunt, qui, se ut novies Tritonide in unda
Merferunt, natis tollantur in aëra pennis.
Nonne vides, cùm carceribus exire reclusis
Instant ardentes, quanta nitantur opum vi?
Clausa obstat domus, & fili densissimus ordo.
Nec mora, nec requies, vestigant omnia circum;
Explorantque aditus omneis, si quà potis extra
Rumpere, & optatæ rursùm se reddere luci.
Ecce autem ut rostro follem terebravit acuto,
Protinus erumpit (visu mirabile monstrum,) EZECH.
Alitis in parvæ bombyx collecta figuram,
Et nova se rerum facies mirantibus offert. H. ANTO.
Nam quæ longâ fuit tineâ olim, fit levis alis
Papilio, tineæ pallentes concolor artus. MONTAGN.
Ergo carceribus cùm rupit multa viam vis,
Et sese cæcis populi eripuerè tenebris MONTAGN.

Aligeri, atque iterum lucis venere sub auras,
Hærent attoniti rerum novitate, neque audent
Remigio alarum se aperto credere cælo :
Diffimilesque sui tacitè nova corpora secum
Mirari, forma nec sese agnoscere in illa.
Cornua mirantur fronti, mirantur & alas,
Et vires nil supra audent tentare priores,
Diffisi, memoresque sui : sed tum neque gustant
Pabula, nec vitæ quærunt alimenta prioris :
Tantus adhuc memores timor atri detinet Orci.
Nunc etiam ante oculos Styx livida, nigraq; regna,
Tartareique canis tria guttura, monstraque Ditis
Impacata, brevis ne vitæ gaudia quærant.
Idcirco, aligeræ neque frondem suffice genti
Incasum, neque potandos admoveris amnes.
Carpe manu resides, & funibus infidentes,
In tabulamque refer stratum velamine molli.
Quippe ubi subtracto se rursum ad fata vocari
Senserunt victu, turbantur : tum simul omnes,
Excidium veluti cælo, terrisque propinquum
Immineat, cùm supremo mortalia cuncta
Una dies dabit exitio, multosque per annos
Sustentata ruet perituri machina mundi ;
Attoniti dubiis properant succurrere rebus.
Concubitu indulgent omnes, ut femina gentis
Munere defuncti vitæ post fata relinquant,

Et

Et servare genus valeant, stirpemque tueri.
Nec verò, velut in sylvis genus omne ferarum,
Alituumque, vagos passim furantur amores :
Sed connubia certa, sed electi hymenæi,
Ille suam tenet, illa suum, dulcique fruuntur
Amplexu caudis ambo per mutua nexis :
Instant, & validis juncti compagibus hærent.
Nec Veneris brevis usus erit, videre revincti
Quartam sæpe diem : nec quas legere relinquent,
Donec uterque cadat : neque enim si viribus haustus
Mas prior occiderit, longum tamen ipsa superstes
Foemina erit : sed ubi concepta effuderit ova,
Nulla mora, amplexu nondum divulsa, sequetur.
Idem omni interitus generi, fata omnibus æqua.
Aspicias, miserans, confusa cadavera passim
Procubuisse toris genialibus. omnia primum
Sedibus exportato, & tristia funera ducito :
Illis namque operum est cunctorum finis, & ævi.
At verò quæ infusa vides mantilibus albis
Semina, ceu milii exigui tenuissima, coge.
Hæc tibi post annum sobolis spes certa creandæ.
His etenim sese reparat moribunda quotannis
Seminibus, sobolesque venit nova semper ad auras.
Abde domo, his aptam super omnia delige sedem,
Quò neque sint aditus torrenti æstate calori,
Nec Boreæ, bruma in media : contraria vis est

Utraque seminibus fervandis: frigora dira
Vim genitalem omnem perimunt, frustra fovebis
Semen inane; calor verò si admissus in ova
Paulatim sese infinuet, parva est mora, proles
Ante diem superas incassum rumpet in auras,
Cum frondes jam consumptæ, cum pabula sylvæ
Deficiunt, & tonsa comam Thysbeia nudos
Ostentat ramos populatis frondibus arbor.
Quod si spes generis defecerit omnis ubique,
Seminaque aruerint Jovis implacabilis ira,
Sicut apes, teneri reparantur cæde juvenci.
Hic super accedit tantum labor: antè juvencus
Bis denosque dies, bis denasque ordine noctes
Graminis arcendus pastu, prohibendus ab undis.
Interea in stabulis tantum illi pingua mori
Sufficiunt folia, & lactenti cortice ramos.
Viscera ubi cæsi fuerint liquefacta, videbis
Bombycem fractis condensam erumpere costis,
Atque globos toto tinearum effervere tergo,
Et veluti putres passim concrefcere fungos.
Quod superest; moneo, generis tibi semina sunt
Annuæ: degenerant supra annum condita, & inde
Omnis abit vigor, atque intus vitalis hebet vis.
Tum verò lætas exercent fila puellas:
Haud brevis hic labor, exhausti cui nil satis unquam,
Dum redeat moro attonse nova vere juvenus.

Folliculos

Folliculos primùm domitant ferventibus undis,
Filaque devolvunt nigris fumantia ahenis.
Tum corrente rota torquent, eademque retorquent,
Stamineque implicito cura est dissolvere nodos.
Hinc vocat extremum tandem texturâ laborem,
Intenduntque nurus discretas pectine telas
Multifido, radiisque sonantibus intertexunt,
Jactantes, dextra lævaque, sequentia fla;
Alternisque suis pedibus labor additus, atque
Desuper acta gemit tereti rota garrula nervo.
Nec mora, certantes properant, falluntque laborem
Aut cantu, aut Veneris curæ narrantur inanes.
Nec modus est simplex texendi, nec genus unum
Telarum: nunc rassa vides, & lævia texta;
Nunc pexis, leviterque attonsis mollia villis.
Quim etiam varios tenui subtegmine pingunt
Nexilibus flores hederis, sylvasque virentes,
Pomaque, graminaque, & cervos, capreasq; fugaces.
Adde, velut nebulas tenues, velamina textu
Rara, quibus matres crines, & tempora velant,
In templisque Deum prohibent à pulvere vultus.
Vidi etiam varium quæ mutant texta colorem,
Eludantque oculos, ut discolor aura refulsit.
Quid sequar ulterius? nil vis humana reliquit
Intactum, filum tunicis includitur aureis,
Indutæque rigent fulvo subtegmine vestes:

Ut quondam, Phrixi de finibus Ætæis
Vestæ, ovis aurato fulgebat pectora villo,
Pectoraque, & pexo pallentia terga metallo.
Et dubitant matres pinguem ferere undique morum,
Aut inter teneras bombycem ferre papillas?
Quid mirum, si jam totum diffusa per orbem
Saturni & Veneris pascunt pecora aurea gentes,
Mollia nec soli noverunt stamina Seres?
Lanivomum ipsa genus, Saturni munere magno,
Jandudum super Idalium, super alta Cythera
Transtulit & Venus, & nostras penetravit ad oras.
Quippè olim (sed fama annis obscura,) regebat
Felices Seras læti ditissimus agri
Seriùs, antiquo patriæ de nomine dictus.
Mox acri infelix Phaëthusæ incensus amore
Italiam petiit: postquàm illam ad flumina magni
Audiit Eridani correptum fulmine fratrem
Flere diem noctemque, Jovis fera tela querentem,
Sed vix Ausonios fines, Oenotriaque arva
Attigerat, novus ecce illi cùm perculit aures
Rumor, virgineam formam amisisse puellam,
Protinus & longos ad cœlum tendere ramos
Pro manibus, duroque includi pectora libro.
Ah miseram! subito stetit acri corda dolore
Saucius, insignemque à pectore rupit amictum,
Pictus acq̃ molles tunicas opera aurea Serum.

Tum

Tum viridi in ripa, charæ sub virginis umbra,
Implevit cœlum questu, dilectaque frustra
Robora complexus tereti dabat oscula ligno,
Et tenero ereptos in cortice flebat amores
Infelix: non sceptrâ animum, non regna parentum
Alta movere queunt, nec opimæ copia gazæ.
In patriam negat ire, placet tantum Italia tellus.
Nec procul Eridani ripis absistit, & omnem
Vitam agit in lacrymis: bis senos ordine menses
Illum adeo perhibent solos flevisse per agros,
Et tandem superos extrema voce precatum,
Neve oculis lacrymæ, neu deesset luctibus humor
Perpetuus: superis quæ vota audita repentè.
Perstat in incepto; gemitu nemora omnia complet:
Non oculis lacrymæ, non defit luctibus humor.
Solvunt se in lacrymas artus, & corpore toto
Liquitur humor, abique omnis conversus in undas:
Fit fluvijs, cursuque brevissimus exit in alveum
Abdua magne tuum, & tecum in vada solvitur alti
Eridani, atque pedes Phaëtusæ humectat amata,
Flumine turrigeræ radens sata culta Cremonæ.
Mansit amor, veteres amni mansere calores.
Sæpe illum fama est clausam sub cortice Nympham
Tentasse, optatum mox ascendisse cubile.
Tandem juncta Dryas fluvio est, licitisque hymenæis
Egressam rupta Divam Deus arbore duxit:

Cui

Cui picturatas vario subtegmine vestes,
 Illulasque auro tunicas, & tenvia lætæ
 Texta dedit, missa à patriis sibi munera terris.
 Paucaque præterea bombycis femina donis
 Addidit, ostendens hujus quis muneris usus.
 Ipsa eadem egregias, longo pòst tempore, natas
 Seriadas docuit, patris de nomine dictas.
 Mox morum umbrosam latos sevère per agros,
 Unde sacri viridem vates petiere coronam,
 Et meritis gratas sibi devinxere puellas.

FINIS.

M A R C I
 HIERONYMI VIDÆ
 CREMONENSIS
 S C A C C H I A,
 L U D U S.

LUDIMUS effigiem belli, simulataque veris
 Prælia, buxo acies fictas, & ludicra regna :
 Ut gemini inter se reges, albusque nigerque,
 Pro laude oppositi, certent bicoloribus armis.
 Dicite Seriades Nymphæ certamina tanta,
 Carminibus prorsus vatum illibata priorum.
 Nulla via est, tamen ire juvat, quò me rapit ardor,
 Inviaque audaci propero tentare juvena.
 Vos per inaccessible rupes, & inhospita euntem
 Saxa Deæ regite, ac secretum ostendite callem.
 Vos hujus ludi in primis meminisse necesse est.
 Vos primæ studia hæc Italis monstrastis in oris,
 Scacchidis egregiæ monimentum insigne sororis.
 Juppiter Æthiopum sedes, & Memnonis arva
 Iyerat, Oceani mensas dignatus amici,

Qui

Qui sibi tum optatis junxit Tellurem Hymenæis.
Affuit unà omnis superùm chorus : omnia festo
Æquoris immensi resonabant littora plausu.
Ut dapibus compressa fames, mensæque remotæ,
Quò superùm mentes ludo mulceret inani,
Oceanus tabulam afferri jubet inter pictam.
Sexaginta insunt & quatuor ordine sedes,
Octono, parte ex omni, via limite quadrat
Ordinibus paribus, necnon forma omnibus una
Sedibus : æquale & spatium, sed non color unus :
Alternant semper variæ, subeuntque vicissim
Albentes nigris : testudo picta supernè
Qualia devexo gestat discrimina tergo.
Tum superis tacitè secum mirantibus inquit :
Marti aptam sedem, ludicraque castra videtis,
Hoc campo adversas acies spectare licebit
Oppositis signis belli simulacra ciere,
Quæ quondam sub aquis gaudent spectacula tueri
Nereides, vastique omnis gens accola ponti ;
Siquando placidum mare, & humida regna quierunt.
En vero simulata adsunt qui prælia ludant.
Sic ait, & versa in tabulam depromsit ab urna
Arte laboratam buxum, simulataque nostris
Corpora, torno acies fictas albasque, nigrasque,
Agmina bina pari numeroque, & viribus æquis,
Bis nivea cum veste octo, totidemque nigranti.

Ut

Ut variæ facies, pariter sunt & sua cuique
Nomina, diversum munus, non æqua potestas :
Illic & reges paribus capita alta coronis,
Et regum pariter nuptas in bella paratas
Cernere erat : sunt qui pedibus certamina inire
Sueti, sunt & equis qui malint, quique sagittis :
Nec deest, quæ ferat armatas in prælia turres,
Bellua : utrinque Indos credas spectare Elephantes.
Jamque aciem in versum statuunt, structæq; cohortes
Procedunt campo, castrisque locantur utrisque.
Linea principio sublimes ultima reges
Parte utrâque capit, quartis in sedibus ambos
Tractu eodem adversos inter se, sex tamen æquis
In medio sedes spatii hinc inde relictæ.
Sede albus sese nigra tenet, ater in alba.
Proxima reginas capit orbita : regibus ambæ
Hærent, quæque suo, dextrum latus altera, lævum
Altera lege datis tangunt stationibus, atrumque
Atra tenet campum, spatio stat candida in albo,
Et proprium servant prima statione colorem.
Inde sagittiferi juvenes de gente nigranti
Stant gemini, totidem pariter candore nivali,
Nomen Areiphilos Graii fecere vocantes,
Quòd Marti ante alios chari fera bella laceffant.
Continuo hos inter rex, necnon regia conjux
Clauduntur medii : duo dehinc utrinque corusci
Auratis

Auratis equites fagulis, cristisque decori
Cornipedes in aperta parant certamina Martis.
Tum geminæ, velut extremis in cornibus, arces :
Hinc atque hinc altis stant propugnacula muris,
Quas dorso immanes gestant in bella Elephantis.
Postremo fubeunt octo hinc atque inde secundis
Ordinibus pedites, castrisque armantur utrisque
Armigeri partim regis, partimque ministræ
Virginis armisonæ, quæ prima pericula belli,
Congressusque incant primos, pugnamque laceffant.
Non aliter campis legio se buxea utrinque
Composuit duplici digestis ordine turmis,
Adversusque ambæ fulsere coloribus alæ :
Quam Gallorum acies, Alpino frigore lactea
Corpora, si tendant albis in prælia signis
Auroræ populos contra, & Phaëthonte perustos
Insano Æthiopus, & nigri Memnonis alas.
Tum pater Oceanus rursus sic ore locutus :
Coelicolæ, jam quænam acies, quæ castra, videtis :
Discite nunc (neq; enim sunt hæc sine legibus arma,)
Certandi leges, nequeant quas tendere contra.
Principio alterni reges in prælia mittunt
Quem pugnæ numero ex omni elegere suorum.
Si niger arma ferens primus processit in æquor,
Continuò adversum semper se candidus offert,
Nec plures licet ire simul, facto agmine, in hostem.

Pro-

Propositum cunctis unum, studium omnibus unum,
Obsessos reges inimicæ claudere gentis,
Ne quò impunè queant fugere, atque instantia fata
Evitare : etenim capiunt ita prælia finem.

Haud tamen interea cuneis obstantibus ultro
Parcunt, sed citius quò regem sternere leto
Desertum evaleant, cædunt ferro obvia passim
Agmina : rarescunt hîc illic funere semper
Utraque castra novo, magis ac magis area belli
Picturata patet, sternuntque caduntque vicissim.

Sed cædentem opus est sublati protinus hostis
Successisse loco, & conatus vindicis alæ
Sustinuissè semel : mox, si vitaverit ictum,
Inde referre licet se in tutum præpete planta.

At pedites prohibent leges certaminis unos,
Cum semel exierint (facilis jactura,) reverti.

Nec verò incessus cunctis bellantibus idem,
Pugnandive modus : pedites in prælia cuntes
Evaleant unam tantum transmittere sedem,
Inque hostem tendunt adversi, & limite recto.

Congressu tamen in primo fas longius ire,
Et duplicare gradus concessum: at comminus hostem
Cum feriunt, ictum obliquant, & vulnera furtim
Intentant semper lateri, cavaque ilia cædunt.

Sed gemini claudunt aciem qui hinc inde Elephantis,
Cum turres in bella gerunt, ac prælia miscent,

Recta

Recta fronte valent, dextra, lævaque, retroque
Ferre aditum contrà, campumq; impune per omnem
Proruere, ac totis passim dare funera castris.
Ne tamen obliquis occultent nixibus ictum;
Qui tantum mos concessus pugnantibus arcu,
Dilectis Marti ante alios: nam semper uterque
Fertur in obliquum, spatiis nigrantibus alter,
Alter candenti semper se limite versat,
Directisque ineunt ambo fera bella sagittis.
Nec variare licet, quamvis fas ire per omnem
Hinc atq; hinc campum, atq; omnes percurrere sedes.
Insultat sonipes ferus, atque repugnat habenis.
Nunquam continuo stipata per agmina ductu
Procurrit: tantum sursum sese arduus effert
Semper, & in gyrum gressus magno impete lunat
Curvatos, duplicemque datur transmittere sedem.
Si nigrante prius campo expectaverit, album
Mox petere, & sedis semper mutare colorem
Lex jubet, ac certo semper se sistere saltu.
At regina, furens animis, pars optima belli,
In frontem, in terga, ac dextram, lævamque movetur;
Itque iter obliquum, sed semper tramite recto
Procedit; neque enim curvato insurgere saltu
Cornipedum de more licet: non terminus olli,
Nec cursus meta ulla datur, quocunque libido
Impulerit, licet ire; modò ne ex agmine quisquam
Hosti-

Hostilive, suove aditus occludat eunti.
Nulli etenim super educto fas agmina saltu
Tranfiliisse; equiti tantum hæc concessa potestas.
Cautius arma movent gentis regnator uterque,
In quibus est omnis spes, ac fiducia belli.
Omnibus, incolumi rege, stat cernere ferro :
Sublato, pugna excedunt, & castra relinquunt :
Ille adedò in bello captus secum omnia vertit.
Ergo, hærens cunctatur ? eum venerantur, & omnes
Agmine circumstant denso, mediumque tuentur.
Utque armis sæpe eripiant, sua corpora bello
Objiciunt, mortemque optant pro rege pacisci.
Non illi studium feriendi, aut arma ciendi :
Se tegere est satis, atque instantia fata cavere.
Haud tamen obtulerit se quisquam impune propin-
quum
Obvius, ex omni nam summum parte nocendi
Jus habet: ille quidem haud procurrere longius aufit,
Sed postquam auspiciis primis progressus ab aula
Mutavit sedes proprias, non amplius uno
Ulterius fas ire gradu, seu vulneret hostem,
Seu vim tela ferant nullam, atque innoxius erret.
Hic mos certandi, hæc belli antiquissima jura.
Nunc aciem inter se certantes cernite utranque :
Sic ait : at quoniam, quoties fera bella fatigant
Mortales, superi, studiis diversa foventes,

Ipſi etiam inter ſeſe odiis bellantur iniquis,
Maximaque interdum toto ardent prælia coelo ;
Juppiter omnipotens folio Rex fatus ab alto
Omneis abſtinuiſſe jubet mortalibus armis,
Atque minis, ne quam foveant, perterret acerbis.
Tum Phœbum vocat intonſum, Atlantiq; nepotem,
Egregium furto peperit quem candida Maia,
Inſignes ambos facie, & florentibus annis.
Nondum Mercurius levibus talaria plantis
Addiderat : nondum Titania lumina agebat
Per liquidum, curru gemmato, Phœbus Olympum,
Tantum humeros pharetra inſignis, & crinibus aureis.
Hos pater adverſis ſolos decernere juſſit
Inter ſe ſtudiis, & ludicra bella fovere,
Ac partes tutari ambas, quas vellet uterque :
Nec non propoſuit victori præmiâ digna.
Dii magni ſedère, Deûm ſtat turba minorum
Circumfuſa : cavent ſed lege, & foedere pacto,
Ne quiſquam, voce aut nutu, ludentibus auſit
Præviſos monſtrare iſtus ; quem denique primum
Sors inferre aciem vocet, atque invadère Martem,
Quæſitum ; primumque locum certaminis albo
Ductori tulit, ut quem vellet primus in hoſtem
Mitteret : id ſanè magni referre putabant.
Tum tacitus ſecum verſat quem ducere contra
Conveniat, peditemque jubet procedere campum

In

In medium, qui reginam dirimebat ab hoste.
 Ille gradus duplices superat : cui tum arbiter ater
 Ipse etiam adversum recto de gentè nigranti
 Tramite agit peditem, atque jubet snbsistere contra
 Advenientem hostem, paribusque occurrere in armis.
 Stant ergo adversis inter se frontibus ambo,
 In mediis campi spatiis, ac mutua tentant
 Vulnera, nequicquam : neq; enim vis ulla nocendi est
 Armigeris, tractu dum miscent praelia eodem.
 Subsidio focii dextra lævaque frequentes
 Hinc atq; hinc subeunt, latè & loca milite complent,
 Alternantque vices : necdum tamen horrida miscent
 Prælia, sed placidus mediis Mars ludit in armis :
 Excursusque breves tentant, tutique tenent se.
 Jamque pedes nigri rectoris, qui prior hostem
 Contra iit, obliquum læva clàm strinxerat ensen,
 Atque album è mediis peditem citò sustulit armis,
 Illiusque locum arripuit, præstantibus ausis :
 Ah miser, instantem lateri non viderat hostem :
 Ipse etiam cadit, & pugnas in morte relinquit.
 Tum cautus fuscæ regnator gentis ab aula
 Subduxit sese media, penitusque repositis
 Castrorum latebris extrema in fauce recondit,
 Et peditum cuneis stipantibus abditus hæsit.
 Nec mora, surgit eques bellator lævus utrinque,
 Et mediis hinc inde insultant coetibus ambo,

Alternique ruunt, & spargunt fata per hostes.
Sternuntur pedites passim, miseranda juvenus,
Quòd nequeât revocare gradum: sonat ungula campo
In medio, & totis miscentur funera castris.
Dum verò peditum intentus Latonius heros
Cædibus instat atrox, equitemque per agmina versat
Vastatorem alæ piceæ; longè Arcada major
Ardor agit tacitis jandudum invadere furtis
Magnum aliquid; peditumq; ultro sæpe obvia transit
Agmina, cornipedem ducens in prælia lævum,
Qui Regi insidias tendens huc vertitur, atque huc,
Per mediosque hostes impune infrænis oberrat.
Constitit, optataque diu statione potitus
Letum intentabat pariter Regique elephantique,
Alæ qui dextro cornu turrus in auras
Attollens caput, ingenti se mole tenebat.
Delius ingemuit, clauso succurrere Regi
Admonitus: nanq; indefensum in morte Elephantem
Linquere se videt, atque ambos non posse periclo
Eripere, & fatis urgeri cernit iniquis.
Cura prior sed enim est trepidum defendere Regem,
Quem rapit in dextrum latus: at niger emicat ense
Stricto eques, & magnis Elephantem intercipit ausis,
Damnum ingens: neque enim est, sævæ post virginis
arma,

Bellantum numero ex omni magis utilis alter.

Non

Non tamen impune evades, ait acer Apollo;
Et peditum cuneis, densaque indagine cingit.
Ille igitur trepidare metu, certique pericli
Frustra velle fugam: nam hinc fata minatur Amazon,
Inde obstat conferta phalanx: tandem altius acto
Virginis ense cadit, pulchræ solatia mortis.
Æstuat alba cohors latere heu! minus utilis uno,
Et magis, atque magis furit acri accensa dolore.
Sicut ubi dextrum taurus certamine cornu
Amisit, dum se adverso fert pectore in hostem,
Sævior in pugnam ruit, armos, sanguine, & altè
Colla animosa lavans: gemitu omnis sylva remugit.
Talis erat facies, cæsi post fata Elephantis,
Candentis turmæ: hinc furiis majoribus ardet
Phœbus, & ultrices hortatur in arma cohortes,
In ferrum, & cædes pronus, cupidusque nocendi,
Incautusque ambas perdit sine lege phalangas.
Dumque hostes pariter cernat procumbere victos,
Ipse suos morti indefensos objicit ultro.
Mercurius, melior furto, cunctatur, & hærens
Usque alium ex alio spectando prævidet ictum.
Sæpe ille, ex longo meditatus fata superbæ
Reginæ, peditem perdendum comminus offert,
Diffimulatque dolos, mox poenitet, & trahit alto
Improbis, errorem fingens, suspiria corde.
Atque sagittiferi è dextro jam spicula cornu

Virginis in latus albens tendebat : id hostis
Haud primum sensit, peditemque trahebat in atram
Læva aciem, rerum ignarus : verum improba cladem
Et tantas Erycina Venus miserata ruinas,
Incauto juveni furtim tacito innuit ore,
Atque oculis ; (Phœbo nam fortè adversa sedebat ;)
Nulla mora, ad nutus divæ tremefactus Apollo
Constitit, atque oculis latè agmina circumspexit,
Et subitò iusdrias sensit, peditemque retraxit,
Quem contra impulerat dextra impiger, atq; periclo
Reginam eripuit : tum Maia Atlantide cretus
Littoreum cavæ confessum vocibus implet,
Reginam captam ingeminans : fremit undique turba
Coelicolûm studiis variis, seseque tuetur
Phœbus, & his alto fatur de littore verbis.
Quæ porrò invidia est dextram ludicra petenti
Præmia corrigere incautam, in meliusque referre,
Cum nec pacta vetent ? Quod si, Maia fate, posthac
Id sedet omnino prohiberi ; lege caveto :
Quique prior fuerit digitis impulsus in hostem,
Sive albus, piceusve fuat, discrimine nullo
Ille eat, & dubii subeat discrimina Martis.
Dixit, & hæc toto placuit sententia circo
Coelicolis : Venerem obtutu clam versus acerbo
Juppiter increpuit ; nec sensit filius Arcas :
Sed puer ingemuit labefactus corde dolore

Ingenti

Ingenti: vix se tenuit quin ludicra castra
Injectisque acies manibus confunderet ambas.
Tum secum statuit furtis certare, dolisque
Omnibus, ac totis fraudes innectere castris.
Jam tum igitur juvenum pharetratum in prælia ducens,
Cornipedis simulare gradus jubet: ocyus ille
Emicat, atque albæ reginæ fata minatur.
Non Phoebum latuere doli: subrisit, & ore
Versus ad astantes, quamvis accommoda furtis
Mercurio sit dextra (inquit,) fraudique dolisque,
Callide Atlantiada, invigiles, haud me tamen ultra
Fallere erit: jamq; improbe iniquam corrige dextram.
Spectantum cunei ingenti risere theatro,
Atque Arcas, veluti deceptus imagine falsa,
Summisit buxum concessio in prælia gressu
Arcum intendentem: vigilat jam cautus Apollo
Fraudesque, infidiasque timens, occultaque furta
Ille etenim persæpe manu dum ducit in hostes
Alternum buxum, jus contra & foedera pacta,
Implicitans celeres digitos duo corpora bello
Objiciat simul, observet nisi providus hostis.
Jamque equitem contra nigrantem candidus arcum
Intendens sese opposuit pharetratus, & arcet
Reginæ jugulo intentum: tum dexter oberrat
Huc, atque huc Elephas, niveisque exultat in armis.
Hæserat in medio, dominæ, regique minatus

Albus eques, ratus impune, & jam forte superbus
Nequicquam spoliolum animum pascebat amore.
Non tulit hanc speciem juvenis pharetratus, & arcu
Contendit calamum, seseque immittit in hostem,
Fata licet pedes intentet, moriturus in armis
Insigni pro laude: alvo mediæ hæsit arundo
Stridula, & ima chalybs descendit in ilia adaetus.
Volvitur ille excussus humique, & calcibus auras
Verberat: in ventos vita indignata recessit.
Inde sagittiferum sternit pedes: hunc pedes alter
Hostili de plebe necat: pugna aspera surgit.
Turribus occurrunt ingenti mole Elephantum.
Sæva pharetrigeri contendunt spicula nervis,
Quadrupedumq; gemit bicolor sub verbere campus.
Incaluere animi parte ex utraque, & in armis
Concurrunt densi simul omnis copia gentis
Albæque piceæque, duces, ambæque phalanges,
Confusæque acies magno certamine totis
Densantur campis, virtus fortunaque in unum
Conveniunt: hi nunc victores agmina versa
Æquore agunt toto, versis referuntur habenis
Nunc iidem, variantque vices, & fluctuat omnis
Area bellorum: vasti velut æquoris undæ
Siquando inter se, recluso carcere, sæva
Bella cient animosi Euri, vertuntque profundum,
Jonio in magno, aut undifono Atlanteo,
Alternos

Alternos volvunt procurva ad littora fluctus.

At medias acies inter crudescit Amazon

Candida, plena animis, multisque in millibus ardet.

Namq; sagittiferum incursans, rediensq;, Elephantem,

Nigrantes sternit, dextra, lævaque per alas

Fulminat, atque manu spargens hastilia sævit.

Bellanti dant tela locum, retroque residunt

Hinc, atque hinc inimicæ acies : per tela, per hostes

Illa ruit, pulchram in mortem ; simul ultima tentat

Castra, fugæ fidens, animosque in bella viriles

Sæva gerit : penetrat cuneos, aperitque viam vi.

Tandem fusca cohors, nigrantisque arbiter alæ

Ipse etiam arma suæ, trepidus, viresque, animosque

Virginis implorat : nulla est mora ; fervida Amazon

Emicat, atque ardens, paribus se sistit in armis.

Quem primum hasta, aut quem postremum bellica
virgo

Demetis, aut quot humi candentia corpora linquis ?

Semianimes volvuntur equi niveique, nigrique,

Et peditum cunei, dilectaque pectora Marti,

Aligera juvenes ineuntes bella sagitta.

Quis cladem fando illius, quis funera pugnæ,

Prostratosque duces speret se æquare canendo ?

Sternitur omne solum buxo, atque miserrima cædes

Exoritur : confusa inter sese agmina cædunt,

Implicitæque ruunt albæ, nigræque phalanges.

Sternuntur

Sternuntur pedites, & corpora quadrupedantum.
Nam versa inter se jactantes mutua tela
Foemineis ambæ nituntur Amazones armis :
Usque adeo certæ non cedere, donec in auras
Aut hæc, aut illa effundat cum sanguine multo
Sævam animam, sola linquentes prælia morte.
Interea amborum populorum rector uterque
Captivos hostes, & victa cadavera bello
Carcere servabant castris vicina, caventes
Ne capti semel, aut obita jam morte jacentes,
In vitam revocati, iterum certamina inirent.
At lateri innixus Phœbeo Thræcius Mars,
Junctus amicitia puero Arcadi, si quid amico
Fata sinant prodesse, animum per cuncta volutat,
Observatque omnes casus : tum corpora bina
Capta, pharetratum juvenem, peditemque nigrantem,
Coetibus è functis jam vita, atque æthere cassis
Surripit, & castris rursus clam immittit apertis.
Ergo iterum gemini captivi prælia inibant,
Miscebantque manus animosi, atque arma ferebant.
Haud secus (ut perhibent,) cum Colchis nacta cadaver,
Aut virgo Massylla, recens, cantuque triformem
Sæpe ciens Hecaten, ac magni numina Ditis,
Falsam animam insinuat membris, aurasque loquaces,
Continuo erigitur corpus, loquiturque videtque,
Et vivos inter fruitur cœlestibus auris.

Non tulit indignum facinus Junonia proles
Mulciber, (ille dolum solus deprendit,) & ore
Inclamat, Phoebumque monet : Thrax palluit heros
Deprensus : Phoëbo exarsit dolor ossibus ingens.
Tum Marti pater omnipotens iratus, iniqua
Præsidia abduci, atque indebita corpora bello
Protinus è castris jubet, atque retexere falsos
Hinc atque inde ictus, & cuncta in pristina reddit
Jamque duces furiis ambo majoribus instant,
Reginasque ambas conversa per agmina mittunt.
Cæde madent illæ, toto æquore fata ferentes.
Confidunt tandem obversæ, Regesque tuentur
Quæque suum : ecce autem bellatrix agminis albi
A tergo ferro invasit stravitque nigrantem
Ignaram : verum ipsa etiam cadit icta sagitta,
Ah misera, & spoliis haud longum exultat opimis.
Convertère oculis ambæ hinc, atque inde cohortes,
Atque acies lacrymis & foemineo ululatu
Ambas incubuisse putes, dum funera ducunt.
Tum Reges mœstos ipsa ad prætoria densi
Agglomerant sese circum, timor omnibus idem
Incumbit, par tempestas, par hausit utrosque
Diluvium populos, & sunt sua vulnera cuique.
Haud prorsus tamen ambobus defecerat omne
Robur : opes restant, & adhuc intacta juvenus ;
Tres pedites tibi Phoebe, sagittifer alter, & ingens
Bellua

Bellua turrato dorso, totidemque tibi, Arcas,
Excepto elephante, alta qui nuper in aula,
Pace fruens, cecidit, positis inglorius armis,
Eminus aligera percussus arundine pectus.
Sed dexter tibi restat eques imperditus: haufit
Cætera bellantum Mars impius agmina, bellicue
Alea, florentes & desolaverat aulas.
At Cyllenæo juveni spes occidit omnis.
Æstuat amissæ gentis memor, & suspirat
Heroas magnos tot fato corpora functa.
Non tamen excedit pugna: fracta agmina bello,
Reliquias tenues immitis Apollinis, astu
Cautior in pugnam mittit, post funera tanta
Siquà fata finant gentis sarcire ruinas.
It nigrum campis agmen, stat ubique morari,
Fortunamque omnem tentare, aditusque nocendi.
Exultat contrà non æquo prælia motu
Cynthus invadens: facies indigna cohortum,
Heu facies miseranda ducum: raro agmine aperta
Castra patent latè, viduatæ & civibus aulæ.
Mœrebant vacuis thalamis regnator uterque
Jandudum exosi sine conjuge tædia lecti.
Primus amor maneat quamvis immotus utrisque,
Sors tamen ad nova conjugia, atq; novos hymenæos
Flectit iniqua: igitur primùm rex agminis albi
Reginæ comites olim, fidasque ministras

Regali

Regali invitat thalamo, quæ funera mœstæ
Post fera bellatricis heræ, tela irrita bello
Jactabant, acies inter cuneosque nigrantes,
Oppetere, amissæ dominæ pro cæde, paratæ.
Sed prius explorare ausus sedet, atque viriles
Cunctarum spectare animos, ut digna cubile
Intret : in hostiles sedes, atque ultima castra
Hortaturque, jubetq; supremum apprehendere metam.
Nulli fas etenim regis sperare cubile,
(Pacta vetant,) nisi quæ per tela invecta, per hostes
Transactis spatiis cunctis impune suprema
Attigerit prius adversi penetralia regis.
Arrexere animos famulæ, pariterque per hostes
Limitibus properant rectis : tamen ocyor antè it
Tertia, quam dextro ducebat semita cornu,
Exultatque, agitatque animo connubia regis.
Nam comites spe sublapsa cessere volentes.
Illa volat cœptis immanibus ; addidit alas
Gloria præpetibus plantis, & plurima merces.
Nulla obstat mora, nec facinus prohibere tyranno
Cura nigro est, novaque ipse etiam connubia tentat,
Et vacuis thalamis alias inducere nuptas.
Ergo iter alternæ accelerant, famulamque sinistram
Quarto limite agit, saltu sed tardior uno
Parrhasius juvenis : jamque imperterrita virgo
Candida, facta potens voti, penetraverat omnes

Sedes

Sedes, atque alacris meta confederat alta.
Tum rector jubet afferri fellamque, tiaramque,
Extinctæ ornatus, necnon fulgentia sceptrâ,
Dignaturque toro meritam, optatisque hymenæis.
Gaudet cana cohors, insultatque eminus atræ.
Haud lacrymas cohibet Maia satus, æthera voce
Incessens, pictosque à pectore rupit amictus.
Nigranti famulæ tantum gradus unus ad ipsam
Restabat metam, ah miseræ, sed limite recto
Turritus fera fata Elephas impune minatur
Insurgens, si supremam contingere sedem
Audeat, & toto castra obsidet ultima tractu,
Et, pavidam observans, extremis sedibus arcet.
Interea nova regali dignata virago,
Connubio exultans, toto dat funera campo.
Illam tollit honos novus, & fortuna tumentem;
Fulminis in morem ruit, atque nigrantia sævit
Castra per & sedes, ac sidera terreat armis.
Horrescunt faciem invisam nigra agmina crudæ
Virginis, atque imæ exoptant telluris hiatus.
Diffugiunt trepidi vasto irrumpente fragore
Hoste, metuque omnes acti glomerantur in unum,
Aulæ in medio juxta latera ardua regis.
Haud secus alta boves sparæ per pascua quondam,
Ut sensere lupum venientem, protinus omnes
Conveniunt trepidæ, & fortem facto agmine taurum
Ductorem

Ductorem armenti implorant, ipsique propinquant
Certatim inter se trudentes cornua, rauco
Murmure : mugitu longè nemora alta resultant.
At regina furens trepidos toto agmine victrix
Impingens in terga, ipsique ante omnia regi
Fata parans, pugnas alta ad prætoria miscet :
Nunc ruit huc, nunc huc, tunc & nisi læva fuisset
Mens illi, poterat candentem invadere sedem
Limite in obliquum quarto, & concludere fauces.
Ultimus ille labor regi, gentique fuisset
Nigranti, & fatis Arcas lugeret iniquis.
Nempe erat hinc lethi facilis via in ilia regis,
Nec poterat quisquam se tantæ opponere cladi.
Sensit Atlantiades tacitus, dubioque tremebant
Corda metu, accelerare hostem jubet improbus, ictum
Ne videat, verbisque rapit per inania mentem,
Castigatque moras : adeon' juvat usque morari,
Nec pudor est ? quæ tanta animis ignavia ? sic nos
Increpitas semper cunctantes impiger ipse ?
Scilicet expectas dum nox certamina tollat ?
His actus, peditem imprudens dum captat Apollo,
Præteriit fortunam : alacer vocem extulit astris
Lætitiæ exiliens Cyllenius : inde periclo
Regem ipsum eripiens, opponit Amazonis armis
Haud invitum equitem, qui sævos arceat ictus.
Tum secum meditans candenti letum Elephanti,
Qui

Qui meta arcebat famulam, ne regis iniret
Concessos thalamos, curvato perculit arcu :
Concidit, atque ictu tellurem bellua vasto
Pulavit moriens, dum regi intentat Apollo
Nequicquam exitium : tum metam impune ministra
Nigra tenet, (nec Phoebus obest,) jam regia conjux.
Jamque alacres paribus certamina viribus ambo
Rursum ineunt, nuptasque ferunt in bella secundas.
Tum quanquam ambiguae spes sint, incertaque belli
Alea adhuc, tamen ac si palmæ certus, & omne
Discrimen positus sit supra, gaudia ficto
Ore puer Maiæ simulat, verbisque superbit,
Improbis insultans, astûs genus, & sua creber
Vocibus extollens, albæ premit arma cohortis.
Quem sic deprensa juvenis Latonius arte
Increpitat : nondum extremam dubio ultima bello
Imposuit fortuna manum, & jam voce superbis.
Proinde mihi insulta, & tumidis reple omnia verbis
Certa tuum annuerit tibi cùm victoria Martem :
Sed jam nulla mora est, tua nunc, nunc irrita faxo
Dicta manu : hæc fatus, reginam hortatur in hostes.
Continuò exoritur magnum certamen, & ingens
Hinc atque hinc rabies, dum fixum vincere utrisque.
Audentes in tela ruunt : stat multus ubique
Terror, ubique pavor, mortisque simillima imago.
Nituntur cuncti adversi, seseque viro vir
Obtulit

Obtulit. invigilant castris avertere pestem
Quisque suis, hostemque fugant, hostiliaque ipsi
Castra petunt, variantque vices, fortunaque ludit
Spe cupidos, & corda moræ impatientia torquet.
Funera spargebat fuscæ regina cohortis
Per medias animosa acies: non æmula contra
Opposuit sese virgo, sed calle per hostes
Secreto interea regis tendebat ad alta
Limina: dein subito captis custodibus arcis
Irruit, atque aditus irrumpens obsidet aulam,
Intentatque necem regi: tum nigra virago,
Postquam altis vidit canam in penetralibus hostem,
Cæde madens strages citò linquit, & imperfecta
Funera, & acta pedem retro exanimata repressit,
Nec timuit mediam se certæ opponere morti,
Et patriæ, & trepido properans succurrere regi.
Hic aliud majus Phœbo, graviusque dolendum
Objicitur: nam cornipedem Cyllenius atrum
Huc illuc agitans campo insultabat aperto.
Ardet equus, saltuque furit: nec destitit ausis,
Donec, reginæ pariter regique minatus,
Optatam tenuit sedem, exitioque futurus
Aut huic, aut illi, nigrantibus obstitit armis.
Ut vidit, tristi turbatus pectore Apollo
Ingemuit, largusque genis non defuit humor.
Et jam jam labi atque retro sublapsa referri

Spes omnis, fluxæ vires, averſa Deûm mens.
Arcas ſucceſſu exultans, ac munere divûm
Lætus ovanſque, animum, vocemque ad ſidera tollit,
Et tandem rediit vigor in præcordia victo.
Protinus incluſam feriens ſub tartara mittit
Reginam, & ſpoliis potitur non ſegnīs opimis :
Tantum olli bellator equus cadit, ilia foſſus
Ultoris ferro regis, nondum tamen exſpes
Phœbus abit, ſed pugnat adhuc, atque agminis albi
Reliquiæ pedites duo, &, arcu inſignis eburno,
Martis amor juvenis, nequicquam bella laceſſunt.
Audentes facit amiſſæ ſpes lapſa ſalutis,
Succurruntque duci labenti in funera : ſed non
Talibus auxiliis, nec deſenſoribus iſtis
Tempus eget : toto Maia ſatus æquore ſævit.
Inſtat vi multâ nigra virgo, ſeptaque regis
Circuit, excidium intentans, hæc perſurit, atque hæc :
Nec requievit enim, donec certamine iniquo
Reliquias gentis candentis, & ultima bello
Auxilia abſumpſit : medio rex æquore inermis
Conſtitit amiſſis fociis, velut æthere in alto
Expulit ardentis flammas ubi lutea bigis
Luciferis Aurora, tuus pulcherrimus ignis
Lucet adhuc, Venus, & cœlo mox ultimus exit.
Nulla ſalus illi ſuperat, ſpes nulla ſalutis :
Non tamen excedit victus, ſed claudere ſeſe

Hoſtiles

Hostiles inter, cuneos impune per enses
Actus avet, donec nusquam spatia ulla supersint
Effugiis: nam si nemo illi fata minetur,
Nec superest sedes, quam impune capeßere possit,
Nil tantorum operum impenfis foret omnibus actum,
Sed labor effusus frustra, viresque fuissent,
Nec titulos quisquam, aut victoris nomen haberet.
Ergo per vacuas sedes desertaque castra
Nunc huc, rursum illuc, incertos implicat orbes
Diffugiens: niger insequitur rex æquore toto,
Atque fugæ semper spatiumque, abitumque relinquit.
Post ubi supremo tendentem limite gressum
Vidit, reginam sedes servare secundas
Jussit, ab angustis ne se ille abducere posset
Ordinibus, tantumque fugæ misero ultima restat
Linea: tam sese contra niger æmulus infert
Rex gentis propiore gradu, sedes tamen unâ
Alterum ab alterius contactu summovet usque.
Ut verò contra exultantem victus, & exspes
Constitit invitus, fortunam nacta virago
Extremam infiliit sedem, totoque minatur
Limite, nec misero restat locus amplius usquam.
Tandem illum surgens virgo crudelis in ensẽ
Immolat, & finem imposuit fors aspera pugnae;
Ingenti superùm plausu, & clamore secundo.
Victor Atlantiades exultat littore toto

Improbis, & victo insultat, ridetque dolentem :
 Quem pater omnipotens ad se vocat, & dat habere
 Felicem virgam, qua puras evocet umbras
 Pallenti Styge, ut infectum scelus eluit ignis ;
 Quaque Erebo damnet fontes, & carcere cæco,
 Detque, adimatque oculis somnos, & funere in ipso
 Lumina Lethæo claudat perfusa sopore.
 Mox verò gratum ludum mortalibus ipse
 Ostendit Deus, & morem certaminis hujus
 Italiæ primùm docuit celebrare colonos.
 Namque olim, ut perhibent dilectam Scacchida, qua
 non
 Inter Seriadæ præstantior altera Nymphas,
 Compressit ripa errantem, & nil tale putantem,
 Dum pascit niveos herbosa ad flumina olores.
 Tum bicolorem illi buxum dedit, atque pudoris
 Amissi pretium vario ordine picturatam,
 Argentiq;, auriq; gravem, tabulam addidit, usumque
 Edocuit : Nymphæque etiam nunc servat honorem,
 Et nomen ludus, celebrat quem maxima Roma,
 Extremæque hominum diversa ad littore gentes.
 Omnia quæ puero quondam mihi ferre solebant
 Seriadæ, patrii canerem dum ad flumina Serii.

